

Immanuel Mifsud

Në emër të Atit
(e të Birit)

Përktheu Sadedin Limani

SHTËPIA BOTUESE “FAN NOLI”
TIRANË 2017

© Immanuel Mifsud, 2011
First published in Malta by Klabb Kotba Maltin
with the title ‘Fl-Isem tal-Missier (u tal-Iben)’
the original work of Immanuel Mifsud

© i botimit shqip Shtëpia botuese “Fan Noli”

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

**“This project has been funded with support from the European
Commission.**

**This publication reflects the views only of the author, and the Commission
cannot be held responsible for any use which may be made of the
information contained therein.”**

**Ky projekt u mundësua me mbështetjen e Komisionit Europian.
Ky publikim reflekton vetëm pikëpamjet e autorit dhe Komisioni nuk mban
përgjegjësi për përdorimin që mund t’i bëhet informacionit që përmban
publikimi.**

Redaktor Rexhep Hida

Art grafik Aida Kumi

ISBN 978-9928-203-99-1

Për vëllezërit dhe motrat e mia:
Silvio, Violet, Victor, Konnie. Francis,
Karmen dhe Xho.

*Njeriu mund të rrëfejë gjithçka që do,
e parrëfyeshmja mbetet e parrëfyer.*

Helen Cixous ‘*Letërsia mban pezull vdekjen*’

Parathënie

Tre vite para se ai të kishte pësuar aksidentin me kamionçinën e rastit, Roland Barthes ishte tronditur shumë nga vdekja e gruas me të cilën ai kishte kaluar tërë jetën, nga vdekja e nënës së vet Henriët Barthes. Pjesa e dytë e Kamera Lucida, vepra e fundit e publikuar prej tij, përmban disa nga pasazhet më tronditëse që ai kishte shkruar ndonjëherë, me shumë ndjenjë për këtë grua, mbase e vetmja të cilën ai e kishte dashur. Barthes thotë se vështrimi i vëmendshëm i fotografive të nënës së vet, ishte thjesht një kundrim ‘pa humbur’ në to; duke shtuar më pas, pasi i shikonte mirë, se kurrë nuk do tu a tregonte të tjerëve. Ato foto nuk do të mund të ‘flisnin’.

Disa vite më parë se të vdiste babai im, teksta po zhvendosesha me shtëpi, unë zbulova krejt rastësisht një libër të vogël me një kapak të trashë ngjyrë kafe që kishte brenda një ditar të shkruar, të cilin e kishte filluar në vitin 1939, pasi i ishte

bashkuar Regjimentit Mbretëror të Maltës. Unë isha i vetëdijshëm për prirjen e babait tim për të dokumentuar përvojat e veta personale në formën e ditarëve; për shembull, në një ditar të shkruar gjatë një udhëtimi në Itali, të cilin e kishte bërë me njërin nga vëllezërit e mi në vitin 1982, ai kujtonte çdo gjë deri në hollësitë më të vogla, duke përfshirë edhe ato që ai kishte ngrënë çdo ditë dhe sa i kishte kushtuar çdo udhëtim me taksì dhe me tren. Ndonëse unë i referohem përmbajtjes së librit të shënimeve si një ‘ditar lufte’, ai nuk është aq i hollësishëm në krahasim me vepra të tilla si Tahht in-Nar (‘Nën Zjarr’) të Elul Mercerit, ai përmban pak informacion në kuptimin e një informacioni të përshtatshëm historik. Në fakt është një dokument mjaft i palidhur dhe i hapërdarë i shkruar nga një 19 vjeçar, i cili nuk mund të shkruante shumë mirë, ashtu i mbushur plot me entuziazëm dhe emocione që vinin nga mbajtja e një uniforme si edhe nga ngjarjet dramatike që zhvilloheshin gjatë kohës kur shkruhej ditari. Me sa kujtoj, unë e mora ditarin dhe vendosa që duhej ta publikoja në disa forma ose linja ‘kur të vinte koha’.

Në mbrëmjen që erdhi pas funeralit të babait, teksa e përkundja në krahë djalin tim – ende foshnjë – që të flinte, unë mora në dorë edhe një

herë librin e shënimeve. Në vend të tekstit në ditar, unë zbulova se po lexoja një tjetër tekst, atë që filloi të nxirrte në sipërfaqe fletë pas flete, një tekst të kompozuar jo vetëm me kujtime por edhe me refleksione mbi maskilitetin dhe atësinë.

Ashtu sikurse edhe Barthes, edhe unë kam pak a shumë të njëjtin shqetësim që kjo fotografi nuk do të ‘flasë’; sepse më së pari, ato fotografi janë formuluar në një regjistër krejtësisht të ndryshëm nga ai me të cilin jam mësuar unë. Por unë do të dëshiroja të mbaja premtimin tim. Unë dëshiroja të mbaja atë premtim që kisha bërë, për të fshehur të gjithë tjerët që kisha bërë më parë por që nuk i kisha mbajtur kurrë.

Hera e parë që ju shoh duke qarë

Te varrezat Adolorata. Mbi varrin e nënës tënde. Prapa lentave të errëta e të trasha të syzeve tuaja, unë pashë lotin që rridhte poshtë. Ai nuk duhej të binte, por ja që ra; ai thjesht buroi dhe pikoi poshtë. Ti mendoje që unë nuk do të vëreja asgjë, por unë rrija e të vështroja, duke mbajtur gjithmonë një sy nga ti për të parë sesi do të sillеше. Si atëherë kur të zura me dorën prapa shpinës tënde, duke bërë shenjën e brirëve kur dikush – nuk e di se kush – komentonte sa mirë dukesh, falë Zotit, pavarësisht moshës tënde, pavarësisht dëmtimit të përhershëm të këmbës tënde të majtë, pavarësisht të çdo gjëje që ti kishe kaluar. Unë gjithnjë të shikoja me vëmendje sa herë që ti ndiheshe i shqetësuar. Dhe atë ditë, unë shikoja atë lot që rridhte poshtë, krejtësisht i turpëruar, turpi të cilin do ta ndjenit në një rast tjetër, kur më patë që po vëreja një tjetër pikë loti që rrëshqiste poshtë faqes. Në atë ditë të veçantë,

unë ju bëra të ndiheshit edhe më i turpëruar, kur teksa isha qepur pas përparëses së gruas tënde që kundërmonte qepë dhe hudhra, unë u bëra me dije gjithëve sa ishin aty që të kisha parë duke qarë.

Unë as që e dija se madje edhe ushtarët qajnë.

Mendoja se ushtarët ishin bërë prej çeliku.

Mendoja se fytyra e tyre ishte gjithnjë e ashpër, e fortë dhe e regjur.

Mendoja se vetëm unë mund të qaja, se vetëm unë bëja gjëra që nuk ma merrte mendja se i bëja.

Pikërisht si atë ditë.

Atë ditë.

Ishte koha kur ti duhej të më thoshe që unë nuk mund të qaja. Që unë jam një djalë i rritur tashmë. Se nuk mund të rritesh e të bëhesh burrë nëse qan. Si mund të qajë një djalë si ti? Si mund të qaj burri, kur është aq i fortë sa të mbaj lotët? Ti nuk mund të qash, kupton? Ti thjesht nuk mundesh.

Por unë qajë. Dhe ndihem i turpëruar kur qaj. Dhe ndjehem i turpëruar sepse nuk duhet të qaj. Dhe madje ndjehem edhe më shumë i turpëruar sepse – vërtetë ti dëshiron ta dish këtë? – Mua në të vërtetë më pëlqen të qaj. Mua më pëlqen të ndjej si shket ajo pikë me ujë të ngrohtë. Mua më pëlqen ndjesia e shtrëngimit të hundës me sytë e mbyllur fort. Mua më pëlqen kur më turbullohet shikimi.

Mua më pëlqen të mos të bindem.

Mua më pëlqen të kem frikë nga ti sepse ti je i frikshëm. Sepse ti më shikon dhe shikimi yt i vëngër më tremb. Dhe unë trembem e largohem.

Edhe ti vetë qanë.

Ushtar, edhe ti vetë qanë.

Pikërisht ashtu siç bëre atë ditë, kur vdiq ai burri krah teje. A nuk ke qarë ti atë ditë, kur e shikove se u qëllua? A nuk qave?

Pikërisht ashtu siç bëre ti atë ditë, kur çdo gjë u bë hi para syve të tu.

Pikërisht ashtu siç bën ti kur kujton atë ceremoni martese të mbajtur në një strehim anti-bombë.

Poshtë fenerit

Te porta e kazermës,

E dashur kujtoj

Mënyrën si prisje ti

'Dy fjalë të vetme ishin ato që ti me butësi

pëshpërite,

Që më doje;

Që ti do të ishe përgjithnjë,

Lili im, drita ime,

Si dikur Lili Marlen,

Si dikur Lili Marlen.

Cigarja varej ngathtësish në qoshen e gojës

tënde. Kapela mënjanohej mbi njërin sy. Humphrey Bogart. Kazablanka. Tripoli. Bengazi. Këmishë e kollarisur. Nyja e vogël e ngjeshur e kollares tënde. Ai shikim. Ato mustaqe në një fytyrë të lëmuar, aroma e pastës së rrojës çdo mëngjes para lindjes së Diellit. *Si dikur Lili Marlen, si dikur Lili Marlen.*

Ja pse çuditëm, kur shikoj lotin që nuk duhej të shikoja, atje te varri i familjes, unë i shushatur.

Unë, Xhuzepe Maria Mifsud nga Valeta, i biri i Paulës dhe i Salvus, proletar dhe socialist i deklaruar, ndonëse nuk kam lexuar kurrë libra të kuq (sepse ata ishin të ndaluar nga Nëna jonë, Kisha Katolike Apostolike dhe sepse unë nuk kam kokë për libra djallëzor, të vështirë, megjithëse unë di të lexoj pak), ushtar i Luftës së Dytë Botërore i caktuar në topat kundërajror për të mbrojtur atdheun nga sulmet ajrore të fashistëve bastardë italianë dhe derrave Nazistë, të cilët rrezikonin jetën për atdheun tim, sepse familja ishte nën kujdesin tim në emër të Perëndisë, me tatuazhet në krahun tim sepse unë jam një ushtar proletar – tetar në fillim pastaj rreshter në Regjimentin e Mbretërisë së Maltës dhe Artilerinë Mbretërore Malta në Bigi dhe Tigne – lëkura ime mbushur me fluska nga çeliku i bardhë i nxehtë, duke u rraskapitur ashtu siç kisha bërë që nga koha e

fëmijërisë, pasi nëna ime kishte mbetur e vejë për herë të dytë, duke rendur nëpër rrugë duke veshur vetëm një këpucë, herë njërën dhe herë tjetrën, me qëllim që të më rronin sa më gjatë këpucët, duke bërë çdo lloj pune që më vinte ndoresh për të ndihmuar nënën time dhe vëllezërit e motrat më të vogla dhe për të mësuar faktet e jetës nëpër qoshet e rrugëve, duke shpëlarë pështymë, salcë dhe vezë të skuqura nga pjatat dhe gotat në baret e fshatit, duke kontrolluar biletat e pasagjerëve në autobus, duke u bërë dyfish në ndërmarrjet e Marsa-s dhe i mbuluar nga bloza e grimcat e qymyrit, duke u bërë burrë ashtu siç duhet të jetë burrat, një himn i njerëzimit zbatharak dhe një frymëzim për Lëvizjet e Punëtorëve, që jetojnë dhe vdesin teksa marrin në shënjestër armikun që fluturon mbi koka me aeroplanë që kanë si synim të më fluturojnë kokën, duke u përshtatur, duke mbijetuar, duke ekzistuar.

Në moshën dyzeteshtatë vjeçare, unë mirëprita me krahë të hapur fëmijën tim të tetë; ai duhet të ishte i dhjeti nëse do të më kishin mbijetuar të gjithë fëmijët. Dhe unë i thashë Zotit: Zot, u bëftë vullneti yt, edhe pse mendoja se më në fund e kisha fituar prehjen, pasi kisha mbajtur një familje dhe pasi kisha mbrojtur atdheun dhe Besimin e Vërtetë, Providenca jote pa poshtë tek unë nga

qielli dhe më njohu aftësitë e mia dhe vërejtje se unë ende kisha forcën e fuqitë e nevojshme, pavarësisht gjithçkaje që më kishte ndodhur nga e gjithë ajo që kisha kaluar, nga gjithë ajo që unë kisha parë e dëshmuar dhe pikërisht për këtë më çoi edhe një fëmijë tjetër. Nuk e di sesi duhet ta mbajë atë barrë të shtuar që më erdhi ashtu aq papritmas, por sidoqoftë, unë kam besim në ty, O Zot, ashtu siç kam pasur gjithmonë.

Në moshën tetëdhjetë e shtatë vjeçare, Zot, ti më thirre në gjirin tënd.

Xhuzepe Marija Mifsud, i njohur gjithashtu si Filxhani *il-Kikkra*.

Tani le ta shikojmë a do të mund të gjesh këtë: buzët e mia në buzën tënde, gishtin im në birucën tënde. Provo nëse mund ta gjesh?

Dhe skuqem nga turpi: e kam njollosur veten dhe unë dyshoj se ti e ke vënë re por po përpiqesh të shikosh pikërisht atë sesi jam bërë një gojëpis. *Gjeja se çfarë është? buzët e mia në buzën tënde, gishtin im në birucën tënde.* Dhe unë mbetem i heshtur sepse nuk jam i sigurt se çfarë prisni: nëse po përpiqeni të shikoni se sa kam arritur të bëhem burrë apo ende kam mbetur një fëmijë i vogël ashtu siç kam qenë gjithmonë. Pastaj ti qesh dhe thua: Është filxhani, idiot! Ah po, ke të drejtë, është filxhani. Isha aty, teksa endesha nëpër

rrugicat e fëlliqura të mendjes time që më shumë ngjasojnë me rrugët që duhej të përshkoja me një këpucë, duke menduar që mund të kishe qenë, mbase, duke biseduar me atë vajzën që unë isha natën e fundit, kur unë, normalisht, duhej të isha atë të Premte të Parë të muajit në meshë. Filxhan, është nofka jote, apo jo? Mifsud, *il Kikkra*.

Ato çizme të rënda. Një ndryshe e një ndryshe. Ato çizme janë parashikuar të fshehin të metat tuaja. Diku rrugës për të shkuar në Madliena, një ushtar që nget biçikletën malore në ngjitje të kodrës. Diku në Madliena, një ushtar i shtrirë ashtu në pavetëdije në një fushë. Një vit në spitalin ushtarak të Bigi-t. Një vit tjetër në spitalin ushtarak në Londër.

Kur mbërrin në shtëpi shembesh menjëherë në karrigen më të afërt dhe zgjidh çizmet. Ti gjithmonë zgjidh të parën çizmen e majtë. Dhe kërkon nga unë të të tërheq çizmet. Pasi hiqen, ato peshojnë rëndë në duart e mia. Dhe më thoni pastaj ti vë me kujdes të pastruara nën shtrat. Dhe ti shtrihesh e rrotullohesh në shtrat si një varkë në det të trazuar. Dhe deti trazohet edhe më shumë pasi i ke hequr çizmet. Nuk ke vështirësi në frymëmarrje edhe pse ti pi shumë duhan; ti zhytesh deri në fund fare të gjirit poshtë 'Xghajra Tower' [Kullës Xghajra] për të sjellë në sipërfaqe

iriq deti. Ti i fut iriqët në një kosh prej kashte. Ata kundërmojnë erë deti. Era e iriqit të detit është e huaj për mua sepse unë nuk kam qenë kurrë poshtë në Xghajra Tower dhe ato thellësi të mëdha më frikësojnë. Kam frikë nga shumë gjëra: nga varrezat ku ti më merr për çdo dy të Diela; nga kuajt e mëdhenj që i përkasin policisë kalëruese kur më merrni mua për të parë; nga këmba jote e majtë, e përdredhur jashtë çdo raporti të mundshëm; nga qentë; nga karkalecat që kërcëjnë midis qindra trëndafilave në qoshen e oborrit tonë; nga breshkat të cilat ti i kontrabandon pa leje, të fshehura në çantën e shpinës të cilën duhet ta merrje rrugës për në Tripoli, në Bengazi; nga kotelet e vogla që kërcëjnë andej këtej e shtohen dhe pjellin në gardërobën e shtëpisë së kushëririt të Leli menjëherë pas nesh; nga vetë kushëriri i Lelit, që kutërbon djersë, shurrë dhe cigare *Du Maurier*; nga errësira që bie çdo mbrëmje; nga bubullimat; nga vetëtimat; nga dridhjet e tokës në një natë të 1972; nga tensioni prej të cilit ti vuan; nga zëri yt kur e ngre; nga rripi kur ti fillon ta zgjidhësh pasi unë nuk të jam bindur; nga syzet në fytyrën tënde; nga mustaqet e tua spic; nga tatuazhet në krahun tënd; nga mosha jote; nga vdekja prej së cilës unë kam frikë se do të marrë nënën time në çdo çast; nga fytyra e shformuar

e Krishtit në Kryq, nga fotografia e nënës tënde me buzën e poshtme të saj të rënë; nga të gjitha historitë misterioze të tetos time Stela, të cilën unë nuk e kam parë kurrë por të cilën unë një ditë dëshiroj ta shikoj; nga hajdutët që hynë në shtëpinë e Reksit dhe vodhën pesëdhjetë paund, pasi e rrahën dhe e mbytën në fyt; nga fantazmat që ti pretendon se i shikojë vazhdimisht te ndërtesat e apartamenteve me qira në Valeta ku jetonte halla jote Bazilika; nga Socialistët e lartë që kaluan te sheshi jonë duke shoqëruar eskortën e ministër Lorit apo ministër Grimës; nga aparati shtetëror hakmarrës që të të transferoi në një vend tjetër pune sepse nuk e mbaje dot gojën mbyllur dhe flisje atë që mendoje; nga ëndrra që shikoja çdo natë të një burri në agoni që e shikoja kur shtrihej për të vdekur dhe një kukull që dilte jashtë nga poshtë krevatin të tij teksa merrte frymën e fundit; nga hija që më ndiqte vendosmërisht (kështu më thoshe përherë: Ti ke frikë edhe nga hija jote!); dhe mbi të gjitha: nga ti. Ti i mbushe ëndrrat e mia me hapa të rëndë ushtarakë; me kërcitjen e armëve të Bosforit; me ulërimën e Stukave, aeroplanëve të vegjël bombardues, që vërsuleshin pikiatë nga qielli. Ti i mbushe ëndrrat e mia me Fasho-t dhe oficerët anglezë që të nxinë jetën ty, ky burrë i vogël maltez që ushqehet me kothere

buke dhe grimca djathi të fortë të bardhë dhe solli fëmijë në botë. Dhe të pyeta kaq herë: *Çfarë bën ai kryq në flamurin tonë?* Dhe ti menjëherë nxirrje fotografitë e tua, më tregoje shenjën në kofshën e majtë dhe më tregoje historitë që kishin ndodhur në atë strehim të lagësht anti-bombë, ku u mbajt ceremonia jote e martesës në shkurt 1942. Ti i mbushe ëndrrat e mia me heronj dhe me mburravecë që i kishin vënë gjoksin luftës për mbrojtjen e atdheut të tyre, për të mbrojtur kurorën Britanike që shkëlqente mbi këtë ishull. Ti e mbushe fëmijërinë time me melodinë e Zonjës Vera Lin. *Do të takohemi përsëri, nuk e di se ku, nuk e di se kur; por jam i sigurt që do takohemi përsëri në një ditë me diell.*

Në 21 dhjetor 1939 unë iu bashkova ushtrisë Britanike dhe u regjistrova në batalionin e dytë. Regjimenti maltez i mbretit ishte i vendosur në barakat e Shën Andrius dhe ne na udhëzonin nënoficerët e njësisë të ndryshme. Ditën e parë që e kalova tek barakat isha shumë i lumtur, ushtarët e tjerë më mësuan si duhej t'i palosja batanijet dhe si të hidhja në shpinë pajimet e si të pastroja pushkën.

Gjeta ditarin tënd me kapakë kafe të mbylltë, e mora dhe e mbajta. *Më 21 dhjetor 1939 unë iu bashkova ushtrisë britanike dhe u regjistrova në*

batalionin e dytë. Në moshën nëntëmbëdhjetë vjeçare ata të dhanë një pushkë me një bajonetë, të veshën me uniformë dhe të çuan në Shën Andrius për të mësuar si të gjuash.

Ditën pasardhëse marshova tek dyqani i mjeshtrit të mirëmbajtjes për të marrë pjesën tjetër të uniformës dhe pasi e kisha të gjithë uniformën oficeri i kompanisë më tha të hiqja rrobat e mia civile dhe të vishja uniformën. Bëra ashtu siç më thanë. Veshja çorapet dhe çizmet ushtarake e pastaj hodha kapotën, pajimet dhe një kapele të shtrirë e të tendosur mirë. Mora pushkën dhe shkova për herë të parë në një paradë ku isha vendosur tek skuadra numër 9 nën komandën e instruktorit Lac Homes të ushtrisë mbretërore irlandeze. Instruktori pasi foli me mua dhe kuptoi që flisja anglisht më tha që do isha skuadërkomandant. Aty filloi jeta ime ushtarake.

Kështu ti bëre betimin e besnikërisë ndaj kurorës dhe nga gjithë betimet e tua, këtë e mbajte deri në fund. Sipas Xhesika Majer, në Britani në fillim të shekullit të njëzetë, ushtari mbahej si mishërim i idealit mbretëror dhe i mashkulloritetit të vërtetë.¹

Duhet të ishe shumë i guximshëm që të

---

1. Meyer, Jessica (2009) Men of War: Masculinity and the First World War in Britain, Hampshire: Palgrave Macmillan, 5

bëhesh ushtar dhe burrat duhej të tregonin që kishin këllqe, përndryshe do të konsideroheshin si djem, pak më shumë se adoleshentë. Ti ishe burrë. Ditarët që ushtarët mbanin gjatë luftës, vazhdon Majer, tregojnë përpjekjet e tyre për të dokumentuar eksperiencat që kalonin, nga aktivitetet e përditshme si gatimi apo larja, në komente për motin, frikën nga bombardimet dhe betejat. Në studimin e saj të një numri të madh ditarësh ushtarakë Majer vëzhgon se, ndryshe nga letrat që i dërgonin familjeve të tyre, shtëpia rrallë përmendej në ditarët e këtyre ushtarëve.² Në moshën nëntëmbëdhjetë vjeçare ata të dhanë ty një pushkë me një bajonetë, të veshën me një uniformë dhe të çuan në Shën Andrius për të të mësuar si të qëlloje dhe s'e di se si ti arrite të gjeje një bllok të vogël të kafenjtë dhe një stilolaps. Ti doje të shkruaje. Ti doje të shkruaje historinë tënde në mënyrë që një ditë djali yt të shkruante historinë e historisë tënde. Në moshën nëntëmbëdhjetë vjeçare, unë studioja. Në moshën nëntëmbëdhjetë vjeçare, unë nuk kisha më frikë: e kisha lënë hijen time pas dhe ëndërroja për revolucionin që do të ndiqte në thembrat e mosbindjes civile dhe rezistencës pasive. Në

---

2. Meyer, 48

atë kohë isha mësuar me mosbindjen dhe kisha mësuar një formë rezistence kundrejt pushtetit të mbretit. Ndoshta ti kishe të drejtë: me të vërtetë jemi nën ndikimin e fatit, siç besojë edhe ti. Ose ndoshta unë jam ky që jam sepse kështu më kishe dhënë ti formë. Në moshën nëntëmbëdhjetë vjeçare – në fakt, që më parë - kisha bërë tradhtinë time kushedi për të satën herë. Personi i parë që kisha tradhtuar: ti.

Në dritaren e shtëpisë time, pashë përmes kanatave dhe dallova midis të rinjve një djalë të ri të papërvojë, duke kaluar rrugën afër qoshes ku jetonte njëfarë gruaje. Në natën e zezë dhe të errët, ai shkoi në shtëpinë e saj. Aty ai takoi një grua me veshje prostitute dhe me zemër delikate. U gjendën ballë për ballë dhe vështruan njëri-tjetrin. Me jetën e saj të trazuar dhe të çekuilibruar ajo nuk rrinte në shtëpinë e saj, kështu ishte ajo, dhe endej rrugëve, ose ulej e priste, herë në fund të rrugës, herë në shesh, herë te qoshet e rrugëve. Pra ajo e kapi atë dhe e puthi dhe duke e parë drejt e në sy i tha: “Sot i shleva betimet e mia. Prandaj erdha të të kërkova, të të takoja, të të gjeja. Dhe ja ku je këtu. E kam zbukuruar krevatin tim me sixhade dhe i kam parfumosur çarçafët e mi me aromë rrëshire, aloe dhe kanellë. Hajde, le të mbushemi me dashuri deri në mëngjes, sepse

burrin nuk e kam në shtëpi – ai ka ikur në një udhëtim të gjatë. Ka marrë një çantë me para me vete dhe nuk do të kthehet në shtëpi para hënës së plotë.” Ajo e tërhoqi atë, e joshi, me fjalët e saj të bukura dhe bëri që ai t’i dorëzohej. Dhe, si budalla që qe, ai shkoi pas saj menjëherë, si cjapi te kasapi, i lidhur si një dre tek trungjet derisa një shigjetë kalon përmes mëlçisë së tij, si një zog që nxiton pa dijeni drejt një kurthi. Më dëgjo tani biri im dhe ndiqi fjalët e mia. Mos e lër zemrën të të udhëheqë. Mos humb rrugën duke i shkuar pas. Sepse ajo ka flakur tej shumë të plagosur. Rruga për në shtëpinë e saj do të të drejtojë drejt mbytjes, të drejton në dhomat e vdekjes.

Por unë nuk ua vura veshin fjalëve e tua. Ajo ishte fillesa e rebelimit tim. Ti i mbushe ëndrrat e mia me zhurmën e hapave të një djali zbatharak, që shkonte rrugës duke çaluar i mbathur vetëm me një këpucë e me këmbën tjetër të mbuluar me plagë. Çalaman i rrugës. Ashtu duke çaluar, në një rrugë të mbushur me jashtëqitje kafshësh. Ti i mbushe ëndrrat e mia me socializëm, me dashuritë dhe me urrejtjet e tij. Ej, ti, ti socialist që ngrihesh çdo ditë duke i deklaruar besnikëri punëtorëve: ti që zhdëpe në dru punëtorët e dobët që përpiqen të sigurojnë bukën e tyre të përditshme pa e pasur fotografinë e tyre të stampuar në një tesarë partie.

Ej, ti!

... zakonisht binte në orën 06:30, dhe ne duhej të ngriheshim nga krevati e të shkonim për t'u larë, ndërkohë disa nga ushtarët rruheshin. Më pas rregullonim krevatin ashtu siç duhej dhe pastaj binte boria për edukimin fizik dhe kjo është parada e parë e ditës. Pasi mbaronte parada e parë, ne shkonim në kapanonin e kazermës dhe visheshim e më pas përsëri parakalonim për mëngjesin. Pas mëngjesit ne duhet të visheshim për stërvitje, të lustronim çizmet, të pastronim shtretërit, të hidhnim pajimet mbi shpinë, të merrnim pushkët e të dilnim jashtë dhomës gati për rreshtim. Në orën 08:30 ne jemi të gjithë të rreshtuar dhe instruktori vjen rrotull për të parë nëse mungon ndonjëri dhe pastaj ne shkojmë te sheshi i parakalimit, aty vjen një oficer instruktor dhe kontrollon nëse të gjithë janë të pastër. Pas këtij inspektimi ne jemi gati të përmbushim detyrat sipas programit.

Njollat e vajit të motorit dhe barutit i bëjnë duart e tua të vijnë erë edhe më të mirë. Duart e tua janë të patrembura, nuk hezitojnë: asgjë nuk i zbraps. Duart e tua presin të njollosen me gjak ndonjë ditë. Kështu kur ato ndjejnë pushkën për herë të parë, kur e shtrengojnë fort, gishtërinjtë përdridhen rreth saj duke e rrokur, duket sikur

ato psherëtijnë me mall, mallin për dikë që më në fund ka ardhur. Ashtu bën dhe pjesa tjetër e jotja, e strehuar në një uniformë në ngjyrën e stuhive te rërës. Ti pret për çastin e duhur. Ti e ngre pushkën, mbyll një sy dhe merr shënjestër. Ti e tërheq këmbëzën dhe kraharori yt goditet nga sprapsja që shkakton fluturimi i plumbit. Dridhjet e asaj të shtëne kanë goditur kraharorin tënd. Pothuajse të ka hedhur mbrapsht. Por ti je i ngurtë dhe i fortë, në venat e tua rrjedh zjarr. Ti qëndron në vend, e rimbush ndërkohë që mbyll njërin sy, merr shënjestër sipas urdhrin dhe ZJARR! Ti qëllon. Ti je aty në çdo film që unë shoh për ushtarët. I shikoj teksa tregojnë të njëjtat histori që tregon dhe ti. I shikoj: qëndrimi i tyre, pamja e tyre, çdo gjë është njësoj. Këta janë burra të vërtetë, jo adoleshentë.

1983. Shtator. *Muri* tek kinemaja në Savoja-n e sipërme. Vetëm në teatër, shoh historinë tënde teksa shpaloset edhe njëherë. Shoh djalin e vogël me uniformën e babait të tij. Erik Fletçer Waters luftoi në të njëjtën luftë si ti, nën të njëjtën kurorë, kundër demonëve të njëjtë. Erik Fletçer Waters. Sa bukur tingëllon si emër. Ndoshta ngaqë është emër anglez. Ndoshta ngaqë është emri i një heroi. Sa për ty, në një farë mënyre, një emër si Xhuzepe Marija Mifsud të shkon më shumë. Xhuzepe

Marija Mifsud, artiljer kundërajror, tetar, rreshter lufte. Është një aeroplan që po lëviz në qiell duke goditur një Bateri Artilerie Kundërajrore [BKA] dhe aty është edhe Erik Fletçer Waters, i cili merr në telefon i dëshpëruar. Receptori i telefonit rri varur në ajër dhe Erik Fletçer Waters shtrirë përmbys, me sytë e hapur shumë, me fytyrën plot gjak, pa frymë, pa jetë. Është një Stuka në qiell që bën një zhurmë të fortë e të vazhdueshme. Madje nuk është veç një. Ato gëlojnë. Dhe BKA-të e Bosforit qëllojnë me sa fuqi kanë. Je edhe ti aty mes tyre, Xhuzepe Marija Mifsud, numër 11408, KR (*Katolik Roman*), kështu, nëse edhe ti përfundon si Erik Fletçer Waters, ata duhet të mësojnë se cili rit ceremonial do të shkonte ty më shumë. Medaljonet e varur rreth qafës tënde ashtu si të qenit kanë të shkruar: 11408 Xhuzepe Marija Mifsud, (Katolik Roman).

E kam parë edhe filmin tënd. Në një fletë që nuk u shpalos kurrë. E pashë në historitë që më thoshe pasditeve, shtrirë në krevatin e madh, në fund të filmave të Laurelit dhe Hardit [Stan Laurel dhe Oliver Hardi], ose teksa ktheheshim në shtëpi në makinë me rrezet e diellit që pluskonin në flokët e mi të mbushur me kripë nga gjiri në Birzebbuga. E pashë filmin tënd në ato faqe që vinin erë ushtarë, të mbushura me shkrimin tënd

të pangatërrueshëm në bojë të zezë, që tani është bërë kafe nga koha që ka kaluar. E pashë filmin tënd në fotografi ushtarësh që buzëqeshnin te rraskapitur ose duke qëndruar drejt si pushkët e tyre diku në Pembroke ose Hal Far.

Me 11 qershor 1940 Italia deklaroi luftë kundër aleatëve të saj, dhe mëngjesin tjetër 25 aeroplanë erdhën mbi ishull dhe e bombarduan atë 11 herë gjatë ditës, një panik i tmerrshëm ishte gjithandej nëpër ishull sidomos në tre qytetet. Ushtarët u udhëzuan të mos lëviznin nga vendi i tyre deri në një urdhër të dytë, dhe qëndruan në fortesë për dy muaj. Pasi deklarimit të luftës nga Italia “Në Maltë filloi Rekrutimi”.

Në nëntor 1940 më dërguan në Busketto Garden [Kopshti Busketo] për një kurs, dhe gjatë kursit më dhanë gradën Tetar i Pavarur Luftë, pas kursit shkova në stacionin Rabat.

1941

Në vitin 1941 unë shkova në Shën Andrius për të mësuar rekrutët e thirrur nën armë dhe në të njëjtin vit Batalioni u bë një Grup Statik nën Komandën e Majorit Mallia-s.

Në vitin 1941 në janar forcat ajrore naziste iu bashkuan forcave ajrore italiane dhe ky bashkim bëri që ato të zotëronin tërë hapësirën mbi ishull duke vënë në rrezik të madh neve dhe popullsinë

civile. Në tetor të të njëjtit viti aeroplanët e 0200 2 ME sulmuan një varkë Gozo dhe disa nga pasagjerët u vranë, disa nga ushtarët shkuan në det për ti ndihmuar. Pasi mbaruam me trajnimin e rekrutëve u kthyem në bazën tonë.

Vetëm në teatrin në Savoja e Epërme. Sytë më mbushen me lot, një pikë në fillim, pastaj një rrebesh. Me cigaren e djegur në një kolonë të gjatë hiri, shikoj imazhet bardhë e zi që shpalosen në fletë, imazhe ushtarësh dhe aeroplanësh që bëjnë zhurmë vazhdimisht, duke u zhytur sa më poshtë të jetë e mundur për të hedhur farën prej metali që shkatërron çdo gjë që prek. Këto janë të njëjtat histori që më tregojë dhe ti në oborrin e pasmë të shtëpisë ndërsa ti gdhendje fenerë për mua nga lëkurët e shalqirit ose qëroje dardhë me gjemba apo kafshoje Coca-Cola të ngrirë ose kuba Ovaltine.

Si dikur Lili Marlen,

Si dikur Lili Marlen.

Lili Marlen në të vërtetë nuk ishte bionde dhe nuk të priti kurrë nën fener për ty. Ajo ndoshta s'kishte provuar kurrë të kapërcente pragun e derës së mamasë. Ajo ishte një refugjate nga Bormla që ndante një shtëpi në Qormi me njerëz si gjithë të tjerët. Sipas Lili Marlen, ata mblidheshin rreth tavolinës së ngrënies dhe,

përderisa nuk kishte mjaftueshëm lugë, pirunë, thika e pjata për të gjithë sa ishin, ata zhysnin duart në një tenxhere e madhe. Por pastaj, një ditë të bukur, ti e vure re dhe ia ngule sytë. Edhe pse ti kurrë nuk ma the të tërë historinë unë jam shumë i sigurt që ajo duhet të jetë skuqur dhe të ketë ulur sytë e ka nxituar përsëri për brenda në shtëpi. Në shkurt 1942 ti e more atë për grua. Duke i qëndruar besnik edukimit tënd të rrugë, ti nuk e vrave mendjen fare për protokollin e regjimentit dhe u martove në rroba civile, ndaj u detyrove ti mbaje për shumë kohë të fshehta fotografitë e dasmës. Fustanin e dasmës së saj e kishte bërë një rrobaqepës në Mdina, dhe si Lili Marlen që ishte, ajo shkonte në këmbë deri atje larg për të marrë masën dhe një ditë ishte trembur shumë, kur një sulm ajror kishte nisur teksa ajo po ngjitej. Pastaj ti shkove te streha në Qormi për të ngrënë biskotin tënd, d.m.th për tu martuar. Lili Marlen bëri një gjumë të thellë atë natë; ajo nuk ia kishte idenë aspak ritualeve të natës në një martesë. Ajo ishte nëntëmbëdhjetë vjeç dhe kishte jetuar gjithë jetës nën hijen e nënës së saj. Shumë vite më vonë, teksa ti po më ngacmoje për të parë nëse unë e kisha marrë vesh se si bëheshin bebet, ti më tregove mua historinë e Lili Marlen dhe të natës së parë që ti kalove me të me bekimin e priftit.

Ditën tjetër erdhi babai i saj dhe më pyeti se si kishin shkuar gjërat. Dhe unë i thashë: Mund të ta kthej të paprekur Dhe Nannu [gjyshi] shkoi tek Nanna [gjyshja] dhe i tha: Marija, a nuk ke bërë kurrë një bisedë me vajzën tonë? Dhe gjyshja e mori mamanë tënde mënjanë dhe bëri një bisedë me të. Dhe atë natë, mamaja jote qau me të madhe dhe më pyeti se pse unë nuk i kisha thënë çfarë duhej të bënte.

Lili Marlen, e njohur si Vincenza Mifsud née Delezio, vazhdoi të bënte siç i thonin deri ditën që vdiq në gjumë. Ashtu e kishte rritur mamaja e saj dhe e kishte mësuar ti. Teksa shfletoja bllokun tënd të vogël të kafenjtë pashë traktatin tënd të vogël filozofik, të ndarë në dy pjesë:

Burri duhet të ketë 3 zemra. Një zemër prej flake që digjet me dashurinë për Zotin, një tjetër për mish që rreh me dashuri për komshijen e tij, dhe një tjetër prej bronzi për të shtypur dëshirat e trupit; dhe Familja duhet të jetë nën Urdhrin e Babait; Në qoftë se burri është pulë dhe gruaja është gjel, atëherë e gjithë Familja është e kthyer përmbys.

Ti ishe koka e familjes, i plotfuqishmi, shefi, burri, rrotë ka.. i tëri, para të cilit përuleshin të gjithë edhe pse me trup i vogël. Edhe se handikapi

të bënte edhe më të shkurtër. Ti ishe një veteran lufte, i dekoruar me medalje që Britania të kishte vënë në kraharor si shenjë njohjeje për shërbimin tënd, për besnikërinë tënde, dhe mbi të gjitha për guximin tënd gjatë rrethimit. Ndërsa unë isha ferra përkrah teje. Isha ferra afër teje me të cilën ti ishe më se i kënaqur edhe pse të shponte. Në teatër, dritat erren dhe ka heshtje. Errësirë. Perdet ngrihen lart. Një shtëpi në fshat. Unë jam ulur dhe po pres katarsisin. Është një burrë me mustaqe me një shikim prerës, me një pelerinë të varur mbi krahun e tij, një shkop në dorën e tij të djathtë. Ai ndalon dhe rri në mes.

Zonjusha Valeri?

Unë jam.

Babai i Alfredit, dora vetë, më shikoni!

Ju!

Po, që rend pa kujdes mbi rrënoja, i magjepsur prej teje.

Kthehu për babain tënd krenar e të lavdishëm.

Në emër të atit

Suzan Bordo e hap librin e saj *The Male Body* [trupi i mashkullit]³ me kujtimet e saja për babain, që i mësoi marifetet e botës nga rrugët, ashtu si ti. Ashtu si ti, edhe ai ishte baba, Babai. Në Bruklin, zoti Bordo e drodhi e komplotoi me shokët e tij të rrugës, bashkë me mafien çifute; më vonë, ai ia tregoi historitë e tij dy fëmijëve të tij. Ai ishte burraçoç ashtu si edhe ti. Vetëm se ai pinte puro në vend të njëqind cigareve në ditë, dhe ai vinte vërdallë me një kostum dhe një kapele. Edhe ti ke pasur një foto me kostum, me kapele të anuar mbi njërin sy dhe me cigare në cepin e gojës. Ti doje të rivalizojë të mëdhenjtë e Hollivudit: Humphrey Bogart me shikimin e tij të rëndë duke mbajtur një cigare, dhe një gotë me alkool në dorën tjetër. Herën e fundit që Bordo e pa babain e tij, ai ishte i vjetër dhe i dobët, dhe asaj i dukej sikur ishte

---

3. Bordo, Susan (1999) *The Male Body: a New Look at Men in Public and in Private*, New York: Farrar, Straus and Giroux

kthyer në një djalë të vogël, delikat dhe i brishtë.

Të afërmit e mi më kishin paralajmëruar, teksa bëhesha gati të shkoja atje për atë që e dija që do ishte vizita e fundit, që pamja e tij mund të ishte shokuese dhe rrënuese për mua. Ajo për të cilën nuk isha përgatitur ishte se u ndjeva aq komod sa mund ta quaj edhe kënaqësi – prej asaj që ndjeva thjesht duke qëndruar vetëm me të, pranë trupit të tij, duke i mbajtur dorën ose duke i prekur supin sa të doja unë, duke e shikuar me një vështrim të çliruar e ngazëllues, teksa i qëndroja aty mbi kokë për një kohë të gjatë. I rraskapitur, i zhytur në një gjendje ndërgjegjeje që nuk ishte as gjumë as zgjim, ai më së shumti thjesht qëndroi aty, duke e pranuar afërsinë time fizike, përkujdesjen time. Më foli vetëm njëherë. Më tha që kishte ftohtë dhe më kërkoi ta mbuloja. Kur e bëra, më falënderoi me mirësinë e një njeriu të rangut, [...]: “Faleminderit, kukull. Faleminderit, kukull”. Aq i mjeruar sa dukej, unë kënaqesha duke e parë dhe më dukej sikur ishte foshnja ime, dhe ishte shumë e vështirë të largohesha nga ai.⁴

Këto çaste kthehen vazhdimisht tek unë, këto piktura digjitale, këto imazhe tre dimensionale, të

---

4. Bordo, 11

ushtarit që gradualisht i afrohet fundit të betejës. Pavarësisht rrethimit nga i cili ti dole i padëmtuar, aeroplanëve të cilët ti qëllave, handikapit që u bë edhe helm edhe disi si shaka, ti ishte i destinuar ta humbje betejën e fundit. Natyrisht. Mu si ushtarët para teje dhe ato që do të vinin më pas. Dhe përsëri ka imazhe të tjera të një kohe më të hershme kur ushtari rrinte kryelartë, ose të një kohe kur ushtari nuk pranonte t'i jepnin urdhra. Disiplinë dhe rregull. Këto ishin binarët binjakë në të cilët ti lëvizje. Por drejt fundit të të shtatëdhjetave, duke menduar se Bogart kishte avantazh në lidhje me një ministër socialist, ti i dhe gojës pak më shumë se ç'duhet dhe e gjete veten në probleme të mëdha, Mifsud. Çfarë ishin ato që bëre, gjithë ato të folura kundër qeverisë dhe ministrit të punëve publike, ministri që ka qenë shoku i klasës i djalit tënd më të madh për më tepër. Kush dreqin mendoje që ishte që fole ashtu kundër qeverisë së Punëtorëve? Një askush i vogël, një roje, i paralizuar si djalli vetë. Kush dreqin mendove se ishte? Dhe kështu, duke filluar që nesër, ti do të jesh i detyruar të punosh në anën tjetër të ishullit, edhe pse sakat, i moshuar e gjithçka tjetër. Kjo do të të mësojë ta mbash gojën mbyllur idiot. Ti mund të mbash medaljet e tua, të kujdesesh për shëndetin dhe të mbyllësh gojën.

Dhe kthehesh në shtëpi nga puna. Nuk thua asgjë. Dhe e mbështet pushkën tënde me bajonetën e krisur anash murit. Dhe në heshtje, me ngadalë, ti çalon për tek cepi yt. Ti nuk mund ta kafshosh dorën që të ushqen, a nuk e kishe mësuar këtë gjë në rrugë? Nuk është nevoja të jesh gjeni për të kuptuar që qeveria Punëtore është e paprekshme, apo jo? Që ministri është Zoti yt dhe ti nuk duhet të kesh zotër të tjerë para tij. Dhe mbi të gjitha nuk duhet të tregosh mungesë respekti ndaj emrit të shenjtë të ministrit? Atë ditë, ti dukesh kaq i qetë, pa syzet e tua, i shtrirë në anë si një burrë i plagosur, duke mallkuar ditën që nuk na more të gjithëve në një anije që nisej për të lundruar drejt skajit tjetër të tokës. Duke mallkuar ditën kur deklarove me krenari se edhe ti ishe një proletar, një prej atyre që mbathin vetëm një këpucë. Ata të thanë që ishe një hero, aristokrati proletar, bebja e syrit e klasës revolucionare, dhe ti u besove. Ata ju thanë se kafshët ishin të barabarta dhe madje edhe derrat, dhe ti u besove atyre. Por ata kurrë nuk e përmendën që disa ishin më të barabartë se të tjerët. Dhe vetëm atëherë, gjatë asaj pasditeje melankolike, e mora përgjigjen e pyetjes që të kisha bërë aq shumë herë, por që ti asnjëherë nuk ke dashur të përgjigjeshe: ne nuk ishim “me Mintofin”. Kam pasur shpesh dyshime, sepse

gjatë fushatës zgjedhore të 1976 fëmijët e lagjes dhe të shkollës të gjithë shpreheshin që ishin me Mintofin me Lori Sant-in, me Moranin dhe Grimën, ndërsa unë qëndroja i heshtur, duke mos pasur asnjë lloj ideje se kush ishin këta zotërinj. Dhe kur mbërrita në shtëpi e të pyeta, ti the: Nuk më pëlqen të flas për politikë.”Pastaj shtove, ashtu siç bëje gjithmonë: “Ti je shumë i ri për këtë.”Por unë gjithmonë ju dëgjoja teksa bisedoje për “ne” dhe për “ata” dhe “grupi jonë” dhe “të tjerët”. Dhe gjatë lajmeve të orës tetë unë duhet të mos bëja zë fare. Dhe ti dëgjoje debatet politike në televizorin Philips i cili kapte vetëm stacionet TVM dhe Rai Uno, ti i dëgjoje dhe iu bashkoheshe, duke qenë gjithmonë në brendi të asaj për çfarë flisnin ata burra me kostume, sepse ata bërtisnin aq me zë të lartë sa edhe fqinja jonë Gela. Dhe një ditë të dëgjoja teksa thoshe që *tal-Gaxhija*, njerëzit që banonin nga ana tjetër e rrugës kishin varur limona tek dera e shtëpisë dhe ti doje të shkoje t’i merrje ato limona dhe t’i shërbeje me një darkë të mirë peshku sa për të marrë hak, vetëm se gruaja jote, që ishte një shenjtoreshë s’te la ta bëje. Atë ditë teksa ishe i shtrirë unë më në fund mund ta shikoja teserën e partisë tënde të stampuar në qepallat e tua të mbyllura. Dhe më në fund aty unë fillova ta kuptoja kush ishin “ata” dhe “të tjerët”.

Një në dorë për mua pra, Mifsud. Por kur ti iu drejtove të plotfuqishmit në sheshin e fshatit ai buzëqeshi dhe u përpoq të të qetësonte – “E di, duhet të jetë bërë ndonjë gabim, Mifsud. Ne nuk do ti dëmtonim kurrë Punëtorët, apo jo? – ti përsëri vazhdove me atë që doje të thoshe.

Pastaj ti more pushkën dhe bajonetën tënde, duke kujtuar breshërinë e plumbave teksa u plandose mbi shtrat të topit Kundër-Ajror dhe pështyve mbi fytyrat e fashistëve pa menduar fare që të shpëtoje kokën tënde, dhe ti i the të plotfuqishmit çfarë mendoje, i the çfarë njerëzit e tij të kishin bërë ty. Ashtu i vogël, duke u lëkundur sa në një anë në tjetrën, për shkak të këmbës së keqe, si guxove të çaje mes turmës vetëm për t’i folur të plotfuqishmit?

Ba, ku po shkon?

Mbylle gojën. Më prit këtu dhe mos lëviz.

Po ku po shkon, ba?

Asgjëkund. Vetëm prit këtu dhe mos lëviz.

Po ku po shkon pra, ba?

Po shkoj se kam një fjalë me atë mikun atje përtej.

Dhe unë pashë një turmë rreth një tipi me një shikim të pacipë, të cilin nuk e kisha parë kurrë më parë, duke bërëtitur në altoparlant, me foton e tij të vendosur gjithandej në muret e rrugës

sonë. Dhe të pashë teksa çalove drejt tij, i shtyve tutje ata gjigantë dhe fole, duke tundur kokën krejtësisht serioz e me sinqeritet. Pastaj ti u ktheve tek unë dhe ikëm në shtëpi për të ngrënë makarona. Pastaj të hënën ti e solle medaljen tënde në shtëpi: Mifsud, është bërë një gabim. Nuk kemi dashur të transferonim ty. Duke filluar nga nesër ti do fillosh punë diku tjetër. Diku më afër shtëpisë tënde, duke marrë parasysh gjendjen tënde fizike, ti burrë i gjorë. Ne duam veç më të mirën për Punëtorët.

Si ishte e mundur të mos kishe frikë?

Nuk dua që të kesh frikë, më kupton? Por ti po sillesh si fëmijë. Dhe nuk dua të të shoh të qash për hiçgjë. Një që nuk vlen për asgjë, ja çfarë je ti. Një djalë i madh si ti duhet t'i trembë të gjithë.

Dhe unë kafshoj buzën time të poshtme duke u përpjekur të mbaj lotët. A nuk ke fare guxim? A nuk ke fare guxim? Ti duhet të shkosh atje dhe ti hedhësh të gjithë përtokë, të gjithë. Mos të të shoh më të qash, ti nuk je më një bebe. Më kupton?

Unë marrë frymë ngadalë. Është e vërtetë, nuk jam më bebe. Jam i gjatë dhe shpatullgjerë. Nuk jam një vajzë e vogël. Jam një djalë, djali i një ushtari që ka medalje, që nuk ka frikë nga askush, as edhe nga ministri. Jam i fortë. Me një grusht do t'ia thyeja dhëmbët, do i nxirrja gjak nga hundët,

do ti bëja të qanin, do t'i thyeja, do t'i shqyeja.

A nuk ke fare guxim? Po të isha i shëndetshëm si ti, me atë trup, do ti kisha hedhur të gjithë përtokë, deri tek i fundit. Po të them, nuk dua të të shoh duke qarë.

Por unë shpërthej në të qarë. Qaj sepse kam humbur përsëri. Dhe pastaj kuptoj që beteja ime më e madhe nuk është kundër bandës së Barbaras ose kundër Frenkit, por kundër teje. Dhe unë nuk dua të luftoj me ty sepse unë... Kështu që ulem në cep, ose ngjitem lart në çati të shtëpisë, ose jashtë në oborr, ose në rrugë, dhe qaj. Qaj teksa të shoh, me atë shikimin e rëndë si të Humphrey Bogart, të shoh të sertë si një xhandar në letra pokeri, aspak tolerant me atë uniformën tënde të kafenjtë, të shoh me bajonetën tënde, me medaljet që shkëlqejnë në kraharorin tënd, me helmetë të lidhur tek mjekra jote. Të shoh të plandosur pas topit të nxehtë të bardhë duke marrë në shënjestër stukon, të shoh duke qëlluar me gjithë forcat e tua dhe duke mallkuar bastardët fashistë dhe kryq-thyerit nazistë, të shoh duke shpejtuar në një biçikletë ushtarake që është dyfishi i masës tënde, të shoh qullë në djersë, të shoh teksa përvesh mëngët e uniformës tënde për të ekspozuar tatuazhet jeshilë në të dyja duart sepse je në ushtri. Të shoh, por ti lartësohesh drejt qiellit, gjigant,

një shtyllë graniti, një mal, një zot rrufesh.

Në emër të atit. Këto imazhe i mbaj akoma në mendje. Si atë herë kur më kape duke qarë në verandën e kishës dhe ti erdhe dhe më pyete çfarë kishte ndodhur. Dhe unë të shava së brendshmi sepse më kishe kapur edhe një herë tjetër. Dhe një herë tjetër m'u desh të dëgjoja predikimin tënd, ti që më thoshe që duhej t'i hidhja të gjithë përtokë. Dhe për të më hidhëruar edhe më shumë ti shkove tek ata dhe i the që unë isha mjaftueshëm i fortë për t'i hedhur të gjithë përtokë. Dhe i kapa duke qeshur me ty pas krahëve të tua ndërsa ti u ktheve tek unë me shikimin tënd ushtarak. Më thuaj. Çfarë mendove për mua kur më pe duke qarë? A të zhgënjeva? A të bëra të humbje toruan? A të dëshpërova sepse kisha frikë nga errësira? E di, unë kam akoma frikë nga errësira. A e di? A e di ti që unë ende edhe sot qaj, sa herë kujtoj gruan tënde, sa herë e shikoj atë, të dobët si skelet, teksa merr frymë ashtu duke gulçuar? A e di ti që akoma qaj sa herë jam vetëm me fotografitë e tua, sidomos atë që ke bërë në Tel-El Kebir, në Egjipt në mars 1951? Ose kur kujtoj historinë që më the për aeroplanin që u rrëzua me shokët e tu në bord, me ata që ti kishe shkuar për të zëvendësuar, aeroplani në të cilin ti kishe qenë në fluturimin paraardhës. A e di që i kam thyer të gjitha urdhrat

e tua? A e di ku rrija unë ndërkohë që ti mendoje që unë isha në shkollë ose në sheshin e fshatit apo në meshë, ose duke fjetur në dhomën lart? Çfarë di ti për mua? A e di ti në çfarë lëmshesh e kam futur veten, lëmshe për të cilat ty as që do të shkonte mendja se mund ti bënte një djalë qaraman si unë, madje as edhe në ëndërr? A e di? Sigurisht që nuk e di. Me ty, nën drejtimin tënd luajta një pjesë të gjatë. Ti ishe regjisor, unë aktori kryesor. Dhe e luajta atë rol aq mirë sa ti thjesht rrije aty ulur e palëvizur dhe shikoje dramën teksa shpalosej. Dhe jam kaq i mësuar ta luaj atë rol tani; dhe do ta vazhdoj, edhe pse jam i lodhur, do ta vazhdoj sepse e di rezultatin, e di skenarin.

Më shumë xhirime nga arkivat. Në fund të raftit që strehon të gjitha kujtimet e mia, është një film i shkurtër që është xhiruar pasditen e një të diele. Hal Far ose Ta' Qali. Diell dimëror. Ti më kishe sjellë një top nga Spiru. Një top me ngjyra, me foto rosash apo arinjsh apo diçka e tillë. Jemi diku te tre metra larg. Dhe fryn erë dhe herë pas here fryn me furi. Ti e kalon peshën tënde mbi këmbën e keqe dhe e godet topin me këmbën tjetër, ngadalë, mjaftueshëm sa ai të vijë drejt meje. Ëndërroj një ëndërr sa herë godas topin: kur të rritem, do vesh një uniformë bardhë e zi dhe do luaj në njëmbëdhjetëshin e parë; kur të rritem, do

t'i bashkohem skuadrës kombëtare; kur të rritem do kem një palë këpucë të mira, me takat e duhura; kur të rritem nuk do të vrapoj pas topit prej lecke dhe me këpucë në formë bananeje me kunja. Do vesh një uniformë të mirë Adidas dhe këpucë Superga siç i ka Jasoni. Por jo, kjo histori nuk mund të jetë e vërtetë. Ajo e diel në Hal Far ose Ta' Qali duhet të ketë ndodhur para se të ëndërroja këto gjëra. Tre metra larg ku era fryn nga të gjitha anët. Ti e kalon peshën tënde mbi këmbën e keqe dhe e godet topin me këmbën tjetër, ngadalë, mjaftueshëm sa ai të vijë drejt meje. Unë nuk jam sakat si ti, nuk më duhet ta mbështes gjithë peshën time në një këmbë. Kështu që marr frymë thellë dhe e godas topin me sa fuqi kam. Këmba jote nuk arrin ta kapë dhe topi të kalon ty dhe vazhdon rrugën. Ishte një top nga ato që kushtonin lirë, që e merrte era kollaj. Dhe të shoh që shkon pas topit aq shpejt sa mundesh dhe era fryn edhe më me furë dhe topi shkon edhe më larg. Aq larg sa je veç një njollë në horizont, i dallueshëm vetëm nga ecja jote çalamane lëkundëse. Dhe pastaj shoh që po kthehesh ngadalë-ngadalë dhe unë filloj të dridhem sepse ndihem fajtor për herë të parë në jetën time. Dhe ndjej dhembshuri për ty. Ndjem kaq i prekur sa mbushem me lot. Ky është me shumë mundësi kujtimi im i parë nga ti.

Nuk besoj se kam qenë më shumë se katër vjeç atë të diel që nuk mund ta harroj. Shikoje burrin e shkretë, shiko sa larg iu desh të ecte për të marrë topin. Është i gjithi faji im. E godita shumë fort. Babai im i shkretë luan me mua pavarësisht çalimit të tij dhe çfarë bëj unë? E godas fort deri në anën tjetër. Babai im i gjorë. Nga ajo ditë e më pas gjithmonë të kam parë me keqardhje, e njëjta keqardhje që ndjeva për ty në kinema, në Savoja Epërme, ditën që mbusha gjashtëmbëdhjetë.

Dhe pastaj papritmas kuptoj që çdo gjë kthehet tek Emri i Babait: kujtimet e para me ty, pikat e para të lotit, betejat e para, tensionet e para. Të gjitha në Emër të Babait. Ky rrotë k... i madh që e nxjerr kokën e tij nga thellësitë e errëta që më rrethojnë. Ka kaq shumë gjëra që doja të thosha për veten time por që nuk ti thash kurrë. Ka pasur kaq shumë raste ku kam dashur të të them kush jam në të vërtetë por e kam mbajtur veten. Kam dashur të të them si, në moshën time të mesme bëra një djalë në mënyrën më të komplikuar që ti mund të imagjinosh. Teksa përpiqesha të largoja gruan tënde prej teje, unë i fiksoja sytë në imazhin tënd për të qenë i sigurt që e njihja armikun, rivalin në këtë betejë që mendoja që s'do mbaronte kurrë. Si mund të luftoja kundër një ushtari me tre viza dhe me një kraharor plot me medalje? Si mund ta

përdorja llastikun kur ti gjuaje me top? Ne ishim si Davidi me Goliatin. Ose Abrahami me Isakun. Dhe një ditë qiejt sipër meje u hapën dhe dëgjova këtë zë gjëmues të thoshte që ishte i kënaqur me mua. Dhe pashë lart dhe doja të qaja sepse, siç edhe ti e di, nga të gjithë gjestet e Burrit, e qara është më sublimja. Ti më mësove këtë, kur të pashë duke qarë në varrezën Adolorata.

Duart e mia kanë njolla, por vetëm me bojë, bojë aq e zezë sa zifti, aq e zezë sa orkestra frymore funebër që kisha përgatitur në kujtimin tënd, një javë pasi kisha lindur dhe kisha filluar të të njihja ashtu siç më shihje ti me sy që nuk perceptojnë.

A të filloj dhe unë, si ti, të shtyp poshtë rrotës së mullirit tim lulet aromatike teksa këndoj një himn për trëndafilat e majit?

Çfarë do të thotë, ky vështrim i shpëlarë, këto re të bardha që varen përsipër, kjo bebe syri si lëvore kashte. Më thuaj, çfarë vargësh duhet të lexoj tani, kështu siç jemi të hapërdarë nga kjo heshtje e gjatë? Ky është mësimi parë që duhet ta mbash mend gjithë jetës: Unë jam babait yt, të bëra pa dashur. Dhe ky është mësimi i dytë, duke ndjekur të parin: Do të jepja jetën time për ty, biri im, sepse mishi jot është mishi im, gjaku jot është gjaku im: po të mos isha unë,

ti nuk do të ekzistojë. Dhe të shoh sot dhe jam mjaft i kënaqur me ty. Të kujtoj në 1991, teksa po zbrisja, me diplomë në dorë, dhe aty ishte ti, djali i Paulës dhe Salvatore Mifsud, jetim në një moshë të re, një proletar pa emër, ushtar, punëtor pa aftësi, aty ishte ti me gruan tënde, me fytyra që ndrisnin nga krenaria. Ai djalë, që çdo gjë e frikësonte, që qante pa asnjë shkak, por që aty ku është tani, teksa mban veshur një togë, të kënaqte ty aq shumë sa madje e kishe harruar sa shumë inatoseshe kur sytë e tij mbusheshin me lot.

Pasi erdhi infermierja të më ndihmonte të mbaja ty, doja të të thosha këtë: Do kisha dashur që edhe duart e mia të ishin njollosur si të tuat. Përkundrazi, e lash veten time në gjendje gjumi, humba kohën time. Shiko tani: duart e mia nuk janë shënjuar si të tuat, edhe pse lëkura është disi e rrudhur. U rrudh duke përkëdhelur këtë mish të trashë, të mbushur me të çara, të rrënuar nga vitet, të mbushur me dashuri. Harrova t'i ndiqja fjalët e tua. Aroma e mirrës dhe aloes është shumë e fortë dhe era e kanellës të bie në kokë. Dakord atëherë, nuk harrova, doja ta prekja bërthamën e mollës dhe ta shijoja atë. A nuk e provove ti frutin e Evës së lumtur? A nuk e provove? A nuk e provove? Atë ditë ajo më përqafoi dhe më puthi, duke më parë drejt e në sy. Dhe teksa hoqi të gjitha rrobat

e saj, më pëshpëriti: Sot i shleva betimet e mia.
Prandaj erdha të të kërkoja, të të takoja, të të
gjeja. Dhe unë isha gati.

Shkurt

Andej nga fundit i shkurtit, doli një diell i fortë. Ti po ecje para nesh. Në rërë të ndotur me alga dhe kërcëj. Bregu ishte shtruar me kandila deti të ngordhur. Pashë që shpove një të madh me shkop dhe e solle te varur në majë të shkopit për të ma treguar. Un bëra auu.. dhe ti qeshe. Diçka e rrallë – qeshja jote. Si gjithmonë, fytyra jote ishte gjysmë e fshehur pas syzeve të errëta. Si gjithmonë kokën e kishe të ulur. Ti gjithmonë shikon poshtë. Asnjëherë nuk e ngre kokën. Si zakonisht ecën çuditshëm, sikur tundeshe, sikur ecën mbi susta, sikur je... i çalë. E di, ti ecën pak çuditshëm, babo. Unë jo. Unë vrapoj gjithandej, duke mbledhur gurë dhe duke i hedhur në det. E përqesh detin me gurë. Gurë pas guri. Guriçka që kanë dalë në breg për pak pushim nga rrymat e Gjirit të Artë. Dhe pastaj ti ulesh në një gur të vogël. Ti gjithmonë ulur rri. Mamushka nxjerr lopatën dhe kovën time plastike dhe ulet në gjunjë

në rërë afër meje, duke e gërmuar teksa unë e fus me lopatë në kovë. Dhe ti rri i ulur aty gjatë gjithë kohës, vetëm. Jo me ne. Vetëm. Unë dua të ndërtoj një kala të madhe rëre. Dua të ndërtoj një vërtetë të madhe. Kështu e fus rërën në kovë me lopatën time ngjyrë jeshile me të verdhë. Dhe ti më thërret sepse do të bësh një foto, por unë kam një kala për të ndërtuar, nuk kam kohë për foto. Ti i bën fotot e tua. Njëra pas tjetrës. Unë dua të ndërtoj një kala rëre që më pas ta shemb. Pastaj, teksa jam gati duke e mbaruar kalanë, ti ngrihesh dhe ecën tutje. Vetëm. Jo larg nga vendi ku shkuma përplaslet në breg. Ti më thërret dhe unë vij dhe me një shkop në dorë ti vizaton një katror në rërën e lagur të mbushur me kandila deti të ngordhur. Shiko katrorin, më thua. Tani do presim për valën të vijë më afër. Dhe vala me të vërtetë vjen më afër dhe kur largohet përsëri shoh që katrori është zhdukur. Dhe ti vizaton një katror tjetër dhe vala vjen përsëri dhe e merr tutje. Ku është katrori? Ti pyet. Deti e mori tutje. Shiko, ja ku është aty në det. Dhe ti buzëqesh dhe me kokën e ulur poshtë ti përpiqesh të gjesh katrorin që vala mori tutje. Njëherë e një kohë ishte një katror, dhe deti iu afrua dhe ai u zhduk. Por unë dua një katror që të mos zhduket, kështu që të kërkoj shkopin ty dhe ti ma jep dhe unë e hedh në

det e shikoj se si zhduket edhe ai. Shikoj mamanë që buzëqesh dhe harroj çdo gjë në lidhje me katrorët që zhdukeshin dhe shkopin. Dhe vrapoj drejt saj. Ajo duket kaq bukur në dritën e diellit, e rrethuar nga rëra, me gishta plot rërë, me flokët e saj të lëshuara që tunden.

Më thuaj, biri im, çfarë kujtimesh nxjerr mendja jote në sipërfaqe? Cili imazh i hershëm ka lënë shenjën e tij? Cili është bazamenti në të cilin janë ndërtuar të gjithë imazhet e tjerë? I imi është i trishtuar, shumë i trishtuar. Po i yti? A e mban mend të kënduarit, që të pëshpëritej lehtë, në mes të natës, që ndërpritej nga uria dhe lotët? Apo rrobat e mbledhura në formën e një arushi? Apo ato flutura shumëngjyrëshe mbi kokën tënde, që rrokulliseshin sipas muzikës ndërkohë që ti i vështroje me plot sy dhe përpiqeshe të kuptoje? A e mban mend kur më ngulje sytë gjuhëlidhur në makinë teksa të këndoja për yllin xixëllues? A e mban mend kur të shikoja me habi?

Ditën që ti erdhe në këtë jetë, ne shpejtuam për në spital me një çantë plot me ndërresa e pelena që duheshin për të të mbrojtur dhe një tjetër çantë plot me shishe të vogla uji që kishim rreth një javë që i mbanim në frigorifer. Doja të dëshmoja ardhjen tënde, që ta kisha ardhjen tënde të stampuar përjetë në bebet e syrit tim, krejt të hapur, të përgjakur

nga një magji dymbëdhjetorëshe nën dritën sterile të neonit. Qershor. Ishte dita e *Imnarjas*. Jo shumë larg, fishekzjarrët shkëlqenin natën, duke e mbushur qiellin me shpërthime ngjyrash. Mamia, asistentja e saj, drita e bardhë verbuese, shifrat e kuqe që pulsonin në makinën që maste presionin e gjakut dhe rrahjet e zemrës, i nxehti, djersët (duke u mbushur nga porët në fillim, pastaj duke pikuar, pastaj duke rrjedhur, pastaj duke shpërthyer), gjak dhe ujë, pastaj ti, me ato pak flokë që kishe të ngjitura pas nga gjaku dhe ujërat. Dhe ankesa jote e parë erdhi në formën e një teshtime. Ti rrallë qaje. Në fakt arritëm të të kapnim duke qeshur në foton e parë që të kemi bërë. Ai ishte shikimi i parë që më dhe: sytë e tu kaq seriozë, buzët e tua duke buzëqeshur. I shtrirë i lodhur mes këmbëve të gjakosura të mamasë tënde, ti vendose të filloje të qaje. Vazhdo qaj. Ky është vetëm fillimi. Ajo aty është mamaja jote, e rrethuar nga makineri në të cilat pulsojnë numra, duke të shikuar. Ajo është mamaja jote. Ndërsa unë, unë jam babai yt. Të pashë për herë të parë para disa muajsh. Një EKO me formë të çuditshme e printuar në një fotografi.

Pastaj mamia më drejton një palë gërshërë. Të ndaj nga nëna jote. Pres pikën tuaj të vetme të kontaktit. Të ndaj. Të çliroj. Mbjaj rrushin

në dorë. Dhe ja ku jam unë, gjithmonë duke ndërhyrë. Duke ju ndarë. Duke ju futur në mes. Boshllëku që hapet para teje duhet mbushur. Me gërshërë në dorë të shoh përsëri, i përgjumur, i lodhur, i shokuar. Ti dëshiron të qash, ti dëshiron të flesh, të pish gji, të pushosh në kraharor, të dëgjosh rrahjet që të bënë shoqëri, të cilat tani mund vetëm t'i dëgjosh nga larg. Ti dëshiron ta kalosh shokun, por ende ke ethet e lindjes. Mos ki frikë nga unë, pavarësisht këtij objekti të mprehtë në dorën time. Këtë ma kanë bërë edhe mua. Dhe tani është radha ime. Të shikoj - të përgjumur, të lodhur, të shokuar dhe ngre gërshërët, nga një anë duke pritur komandën e engjëllit për të shpëtuar djalin tim. Unë përpiqem të shoh për një sekondë dhinë me brirë të mbërthyer në shkurre. Shifrat e kuqe pulsojnë, infermierja punon me qepjet, mamia më shtyn. *Hë pra, hë pra, bëje.*

Dhe unë afrohem, ngurrues. Ti je i shushatur.

Stabat Mater

Julia Kristeva me djalin e saj.⁵ Aroma e qumështit, e gjelbërimit të njomë. Djali i saj i sapo lindur duke lodruar në qafën e saj, duke valëvitur flokët e saj, duke kërkuar një shpatull të zhveshur, duke u ulur drejt gjoksit të saj. Në kërthizën e saj ai fillon ëndërron. Kristeva psherëtin. “Djali im”. Përmes netëve të ndërprera, të pagjuma, ky barometër i ngrohtë në krahët e sajë ledhatohet me dashuri, ky trup i pambrojtur – i saji, i tij – i strehuar, i mbrojtur.

Stabat Mater [Nënë e Vuajtur].

E gjitha kthehet tek ajo, tek Julia: shtrati i nënës së saj, mamaja e saj, dalja, zmbropsja. Fiks ky krevat. Fiks këto çarçafë: vetëm: ajo, unë dhe ai.

Ajo, unë dhe ai.

Në dhomën ngjitur, mamia, unë dhe ai. Mamia

---

5. Kristeva, Julia (1987) “Stabat Mater”, *Tales of Love* (Rrëfime Dashurie) New York: Columbia University Press

shpejton për të peshuar këtë qenie njerëzore. I shtrirë në peshore, në këtë dhomë të bardhë si vdekja, ishim vetëm ne: ajo, unë dhe ai. Ai: duke parë syhapur, duke hapur gojën për gjumë, duke gugatur, duke u dredhur nga shoku, duke kërkuar për kordonin që nuk ishte më aty. Unë: duke parë këtë qenie njerëzore duke u peshuar. E shikoj që po më shikon. Në këtë vend të bardhë, vdekësish si vdekja. Fiks e vdekur si ajo. Si ajo. Si mamaja ime e përhumbur, e bardhë teksa gjaku tërhiqet tutje, si një zemër me arterie të bllokuara, bardhësi kimike, e bardhë si çarçafët të qullur me ujë e lindjes së saj, e bardhë si era e ilaçeve.

Në dhomë ishim veç ne: ajo, unë dhe ai. Dobësia e këtij trupi të ri në peshore më kujton dobësinë prej vdekjes së mamasë time.

Vetëm: Ajo, unë dhe ai.

Dhe unë kisha frikë.

Dhe të mora përsëri në krahët e mia e ndjeva vrullin e boshllëkut. Harenë e papërmbajtshme të të qenit. Gëzimin e pabaraspeshuar të trupit. Më kujtohet: në krevat, me të: ajo kënaqësi kaq e padepërtueshme, siç e quan Kristeva, që më mban në çarçafë. Eci me ty në krahët e mia për të vënë në gjoksin që është gati për ty, në mënyrë që të dëgjosh zemrën, të shijosh qumështin, të flesh thellë, gjumi të largon dridhjet.

Stabat pater [Baba i Vuajtur].

Si Kristeva, unë kuptoj që fytyra jote është njerëzore, që ti e ke dhuratën e pa fjalë të të folurit, dhe unë jam i mbushur me boshllëk.

Telefonoj me lajmin e ri. Hera e parë që bëj një njoftim, filloj belbëzimin e zëshëm, gjunjët më dridhen. Shikoj jashtë dritares që është e mbyllur pavarësisht nxehtësisë së jashtëzakonshme. Drita e natës dhe heshtja që me shumë mundësi zotëron aty jashtë. Ç’kemi. Ç’kemi. *Manueli je? A është gjithçka në rregull? A është gjithçka në rregull? Si shkoi?* Por zëri im ngurron të dalë dhe kam një lëmsh në fyt që më ndalon të flas. Dhe lotët fillojnë dalin, shumë lot. Teksa shikoj jashtë në boshllëk në këtë çast të vetëm, shoh veten të humbur në errësirën e xhamit të dritares.

Tremens factus sum ego, et timeo...[Kam lindur të dridhem, dhe kam frikë ... (deri sa të më vijë gjykimi...)]

Kthehem në shtëpi në orën tre të mëngjesit. Vetëm. Rrobat e mia janë qull. Në heshtje dhe në errësirë, një lagështirë e ftohtë në lëkurën time, një lagështirë e ngrohtë në sytë e mi. Teksa shpëllaj veten nga kjo ditë, zbuloj që krahët e mi janë akoma në të njëjtin pozicion. Imazhet e shpërbëra

në gjumë, në krevatin ku e gjithë historia filloi: e imja dhe e jotja.

Po tani?

Ditën që të preka ti po dridheshe. Ne të dy po dridheshim. Ishim të kujdesshëm me njëri tjetrin. Ajo ishte hera jonë e parë. Hera e parë që të pashë pa rroba dhe të preka. Besomë, nga të gjithë trupat e zhveshur që kam prekur, i yti ishte më i bukuri. Sa herë gishtat e mi kanë prekur lakuriqësinë e një tjetre, sa herë jam pushtuar nga epshi i trupit për trup. Ai gazmend, hapësira boshe që në një farë mënyre mbushi krahët e mia. Me frikë, të preka dhe të mora në krahët e mi, trupi jot i rrudhur, ai shikim shprehës pa fjalë. Ndoshta këto fjalë nuk duhen thënë. Në fund të fundit nuk të mbajta unë brenda vetes, edhe pse do të kisha dashur.⁶ Jam burrë, ndaj nuk mund ta ndjej këtë brishtësi teksa del ashtu fuqishëm, nga brenda meje. Nuk isha unë në fund të fundit ai që u shtri lakuriq për të lindur ty, i rraskapitur. Ujë.

Herët në mëngjes në zyrën me flamurin e kombit, gruaja me buzëkuq dhe me syze Versace

---

6. Po, do të kisha dashur. Jam një burrë në fund të fundit. Pa dyshim siç edhe Cixous do më kujtonte: “Janë burrat që kanë qejf të luajnë me kukulla. Siç e kemi ditur që nga koha e Pygmalionit. Ëndrra e tyre e vjetër: të jenë Zot, të jenë nëna. Nëna më e mirë, nëna e dytë, nëna që bën lindjen e dytë.” Cixous, Hélène (1977) ‘La Jeune Née’, *Diacritics* 7(2)

më kërkon të të jap një emër. Nikol Matej Mifsud. Sot, Republika e Maltës mirëpret Nikol Matej Mifsud si një nga qytetarët e saj dhe i jep atij një numër, vula e shtetit. Sot, Republika e Maltës të njeh si një kafshë politike dhe të konsideron si pasardhësi i saj, si një anëtar i rrethit të brendshëm, dhe solemnisht betohet që do bëjë çfarë është e mundur të të mbrojë, të të ushqejë dhe të të mbështesë.

Në Emër të Atit, sipas Jacques Lacan.⁷

Në Emër të Atit që të bëri.

Në Emër të Atit që e mori nënën tënde për interesin e vet.

Nëna jote nuk është e jotja, bir, edhe pse ajo është nëna jote – nëna jote.

Nëna jote nuk është jotja, bir, edhe pse ajo ishte shtëpia jote – shtëpia jote. Aty ku ti fillove – brenda saj, brenda saj që është nëna jote, jot ëmë. Ti u ushqeve në sistemin e saj teksa krijon sistemin tënd. Ishit vetëm ju te dy, bashkë: ti dhe ajo. Vetëm. Vetëm së bashku. Dhe pastaj mamia më dha një palë gërshërë dhe unë e preva lidhjen që ju bashkonte njëherë e përgjithmonë. Mos merr inat: edhe unë duhet të luaj një rol në këtë histori. Mos u çudit që unë isha aty para teje; babai im

---

7. Lacan, Jacques (1966) *Écrits*, Éditions Seuil

ishte aty para meje. E di çfarë do të thotë ai, ai shikim që më jep teksa e përqafor. Edhe unë e kam dhënë atë shikim para teje, një burri që nuk e ke takuar asnjëherë, edhe pse e ke parë shikimin e tij të pajetë, bosh, disa herë. Nuk jeni më vetëm ju të dy, jeni bërë tre. Jemi bërë tre: ti, ajo dhe unë. Unë e di çfarë do të thotë ai, ai shikim që më jep. Edhe unë e kam dhënë atë shikim para se ta bëje ti. E kam dhënë atë shikim, kur edhe unë gjithashtu përfytyroja penisin.

Ky është Emri i Babait, bir. Kur të shoh të ulur në dysheme, jam i mahnitur nga fuqia jote. Ti e mban veten aq drejt sa një kunj i ngulur në tokë. Ti e godet dyshtemenë dhe zgjatesh për kukullën tënde. Jam i mahnitur nga poezia që belbëzon. Jam i mahnitur nga qeshja jote e vetmuar. Jam i mahnitur teksa të shoh duke ikur në çerdhe. Buzëqesh me hidhërim kur ti qan sepse erdha unë të të marr dhe jo ajo. Ti qan sepse mendon që ajo të ka braktisur. Ti qan sepse mendon që unë nuk vlej më shumë se ajo. Ti qan sepse ndihesh i mundur nga pesha e Emrit të Babait që të bie mbi supe. E di si ndihesh, këmbëngulja jote për të qenë më të dy ne gjithë kohës. E njoh tonin me të cilin më urdhëron të shkoj në dhomën time, të zhdukem, të të lë duke e shijuar atë që më parë ishte e imja. Unë nuk do të nënshtrohem, sepse

ky është Ligji i Babait.

Në darkë, para se të flesh, ti përqafon nënën tënde, e puth për një kohë të gjatë, e përqafon edhe një herë për herë të fundit, pastaj e puth përsëri. Dhe pastaj pi qumështin tënd nga filxhani blu me ariun e verdh që buzëqesh. *Më trego një përrallë.*

Një herë e një kohë ishte një djalë i vogël me emrin Plampton. Plampton jetonte nën një kërpudhë të madhe të kuqe me pika të bardha. Por një ditë erdhi ujku i madh i keq. Ai e shkuli kërpudhën dhe e mori me vete. Plamptoni ishte kaq i mërzhitur! Ai qau dhe qau derisa zana e bukur erdhi dhe tha “Plampton, pse po qan?” Dhe Plamptoni ju përgjigj, “Sepse ujku i madh i keq erdhi dhe me mori kërpudhën time dhe tani nuk kam ku të jetoj.” Zana e bukur e përqafoi Plamptonin fort dhe tha, “Mos u shqetëso, do të gjejmë një kërpudhë tjetër. Më lër të thërras zogun e verdhë, sepse ai mund të fluturojë lart dhe të shohë ku ka kërpudha.” Kështu zogu i verdhë erdhi dhe Plamptoni hipi në shpinën e tij dhe fluturuan së bashku. Fluturuan shumë, shumë larg dhe shumë, shumë lart. Më në fund, fluturuan mbi një pyll të madh me shumë pemë dhe papritur, zogu i verdhë pa një kërpudhë të madhe dhe e la Plamptonin pranë saj. Plamptoni ishte kaq i

lumtur! Ai i tha zogut të verdhë, “Faleminderit shumë, zog i verdhë. Tani unë kam një vend për të jetuar.” Zogu i verdhë buzëqeshi dhe u largua. Dhe Plamptoni vazhdoi ta shikonte derisa nuk mund ta shikonte më. Pastaj ai u shtri poshtë kërpuhdës dhe fjeti gjumë.

Në pyllin ku ne kalojmë pushimet çdo dimër, të mbështjellë mirë më xhaketa dhe me kapuçë në kokë, duart tona me doreza, ne kërkojmë për kërpuhda në mënyrë që nëse ujku i madh i keq kthehet përsëri dhe merr shtëpinë e Plamptonit, ne do të kemi një të re gati për të. Papritur një grusht dëborë bie nga një degë dhe të frikëson ty dhe ti më pyet nëse është ujku i madh i keq, duke ardhur vërdallë diku këtu afër. Mund të jetë. Ujku i madh i keq është me të vërtetë shumë i keq. Por mos ki frikë, unë jam këtu dhe po të mbaj dorën. Le të kërkojmë një kërpuhdë për Plamptonin. Pastaj dëgjojmë një zhurmë që vjen nga kurora e pemëve dhe ti frikësohesh përsëri. Mos ki frikë, me shumë mundësi është zogu i verdhë që po kërkon për një kërpuhdë, siç po kërkojmë edhe ne. Eja, lëre! Dhe kështu ne ecim përmes dëborës dhe atje, poshtë një peme shumë të madhe, ne shohim një kërpuhdë të madhe kafe që na thërret, dhe fytyra jote ndriçohet dhe ti harron çdo gjë për ujkun e madh të keq që vjen vërdallë veç

disa metra larg nga ti dhe shkon për të marrë kërpuhën. Por para se ti ta këpusësh bëjmë një foto tënden afër saj, si një kujtim. Dhe e marrim kërpuhën e ngrirë në shtëpi. Por tani na duhet të gjejmë ku është Plamptoni. Kështu e fusim kërpuhën në një çantë në pragun e dritares. Dhe presim për të, ndërsa shohim borën duke rënë, duke shtruar tokën. Ne presim dhe presim, derisa bëhet errësirë dhe të dyve na vjen gjumë.

Dhe pastaj, gjatë natës, teksa të gjithë po ëndërrojnë për njerëz dëbore dhe drerë që kanë humbur rrugën, Plamptoni ngjitet në dritare për të marrë kërpuhën dhe mëngjesin që vjen kërpuha është zhdukur.

Nëse nesër do imitoje Sylvia Plath dhe do më thoshe, *Baba, duhej të të vrisja*, ti thjesht do më kujtoje që dhe ti ke bërë të njëjtën gjë. E kam vrarë babain tim shumë herë, në shumë mënyra. E vrava kur, si një fëmijë i vogël, vura rripin e zi që tregonte që isha në zi. E vrava ditën që e godita topin me sa fuqi kisha dhe era e çoi tutje dhe derisa ai e kapi dhe e solli përsëri tek unë, e kisha rraskapitur. E vrava ditën që vendosa që babai im nuk ishte babai im, që duhet të ishte një burrë tjetër, diku i fshehur, që ishte babi im i vërtetë, që babai im ishte Jozefi: një hallkë e vogël në një makineri gjigante. E vrava kur vendosa që

nuk do të ecja në hijen e Emrit të Babait. E vrava kur mora pllakat e gdhendura me urdhërimet e tij dhe i lashë të binin përtokë dhe më pas shkela fragmentet e thyera. E vrava kur u bëra, jo një burrë, por diçka tjetër. *Mermer i rëndë, një çantë plot me Zot.*

Nëse nesër ti imiton Sylvia Plath dhe thua,
*Një hell përshkon zemrën tënde të majme të zezë
Dhe fshatarët asnjëherë nuk të pëlqyen.
Ata po kërcejnë dhe po të damkosin.
Ata gjithmonë e dinin që ishe ti.
Baba, baba, ti bastard, tani jam gati.*

Epo bir, çfarë mund të them, përveç se ndoshta ke të drejtë? Unë të vrava, apo jo? Të Vrava ditën që e largova gruan që doje nga ti, ditën që vara në qafën tënde një medaljon me fytyrën time, nën peshën e të cilit ti lëkundeshe. *Babi, babi, ti bastard, tani jam gati.*

Cixous: Autoriteti Baba/Djalë, Privilegj, Forcë⁸

Epo, bir, çfarë mund të them, përveç se ndoshta ke të drejtë? A e di që është mëngjes tashmë? Dhe së shpejti ti do jesh duke u sorollatur dhe duke nxjerrë të gjitha lodrat e tua ndërsa sytë e mi do jenë të kuq flakë nga mungesa e gjumit. Kam qenë

---

8. Cixous, Hélène (1977) "La Jeune Née", *Diacritics* 7(2)

gjithë natën zgjuar: Po shkruaja një histori për ty dhe doja të vendosja në ballin e krevatit tënd, por rrugës për atje më zuri gjumi. Jam i lodhur së luajturi pjesën e të plotfuqishmit. Në mes të natës, kur gjelat në kopshtin pas shtëpisë tonë ishin zgjuar tashmë, unë duhej të dorëzohesha. Koka më dhemb, sytë më duken si gurë, dhe nuk e di nëse do arrij ta shtyj dot të gjithë ditën. Por vazhdo dhe bëji planet e tua. Kështu bëra dhe unë një ditë.

Ti je si një bebe. Duart e tua janë të ftohta. I shtrirë në anën tënde, me kokën tënde të futur thellë nën mbulesa. Je thuajse i padukshëm. Dhe dukesh sikur je tkurrur. Sytë e tu kanë humbur në detin e rrudhave; humbur në boshllëk; në errësi, në çastin që kemi një kohë të gjatë që e presim. Ato vështrojnë por nuk shikojnë, ose shohin veç turbullirë. Të afrohem: Ba, si je? A më dëgjon dot? Jam Manueli. Kam ardhur të të shoh. Do qëndroj këtu pranë teje, dakord? Si ndihesh? Motrat dhe vëllezërit e mi ishin këtu por tani kam ardhur unë dhe do rri pranë teje, dakord? A më njeh? Jam Manueli. A ke etje? A do pak ujë?

Nuk ia kam idenë nëse është i vetëdijshëm apo jo. Infermiera më tha gjendjen në të cilën ndodhej, ai akoma dëgjonte çdo gjë dhe me dha një paralajmërim që të isha i kujdesshëm se çfarë

thosha. U ula aty i humbur, duke parë djalin tim foshnjë. Ai është kaq i vogël, kaq delikat, kaq i prekshëm. Do të desha ta mbaja në krahët e mi dhe ta përqafoja. Kjo skenë më duket e njohur. Vite më parë, isha ulur pranë një krevati që i ngjante këtij. Kishte tuba, që nuk kuptohej a do vazhdonin te injektonin ilaçe apo thjeshtë do hiqnin dorë. Aty ishte gruaja tullace në shtratin ngjitur, që ishte dorëzuar dhe ishte zhytur në një koma pafund. Kishte edhe zemra të tjera që ishin gati të ndalonin. Kishte shumë arterie të bllokuara, shumë atake kardiake në mes të natës, shumë heshtje, shumë trishtim. Kjo është shumë e njohur për mua. Çdo njëzetë minuta apo diçka e tillë, kjo foshnjë e imët hap sytë, i rrotullon dhe i mbyll përsëri. Çdo njëzetë minuta ngrihem nga karrigia ime dhe i afrohem, i buzëqesh, duke përkëdhelur ballin e tij të ftohtë dhe duke i folur. Dhe pastaj ulem përsëri. Nuk e di nëse duhet të vazhdoj t'i flas apo jo. Ndoshta po bën një përpjekje të fundit për të folur me mua, ndoshta është një përpjekje që duhet ta harxhojë duke bërë diçka më të vlefshme. Papritur ndjej dëshirën për t'i kënduar

Nën fanar

Pranë derës së kazermës

Zemër e mbaj mend

Se si ti rrije e prisje.

*Ishte aty ku ti më pëshpërite butë
Që më doje;
Ti gjithmonë do ishe Lili im i dritës,
Si dikur Lili Marlen,
Si dikur Lili Marlen.*

Edhe njëherë ndjej sikur zëri më ka braktisur. Ndjej që do qaj. Dua të shkoj në një qoshe dhe të shoh gjithçka që shpaloset nga larg. Ndjej që dua të jem aty për të parë aktin final të heroit. Qetësia në gjithë këtë bardhësi më kujton atë qoshen pranë dhomës së lindjes numër 7. Më kujton atë shikim shprehës por pa fjalë. Më kujton boshllëkun, harenë e papërmbajtshme të të qenit që e ka një fund. Më kujton që jeta është vetëm për t'u gjetur diku tjetër, jo këtu. *La vraie est absent [E vërteta mungon].*⁹

Telefoni. Manuel, besoj se duhet të vish.

Kjo fjali është kaq e njohur. E kam dëgjuar shumë vjet më parë, një natë rreth orës dy e gjysmë të mëngjesit teksa shikoja Sonin dhe Sherin duke tundur kokat e tyre si kukulla teksa këndonin “I got you babe” [të kam ty, shpirt].

A duhet të marr dhe pushkën tënde me vete? A duhet ta dekoroj kraharorin tënd me medaljet që varen në një kornizë në dhomën e ndenjes ku

---

9. Rimbaud, Arthur “Vierge Folle: L'époux infernal”

isha ulur duke pritur telefonin të binte? A duhet ta përgatis veten për të thënë gjërat që nuk t'i thash kurrë?

Është thuajse sikur kishit rënë dakord me njëri-tjetrin që t'i kishit funeralet në ditë të veçanta. Nëna në vigjiljen e Krishtlindjeve; Babai ditën e Punëtorëve. Proletari që nuk u bë kurrë aristokrat sepse ishte anëtarësuar në një parti të gabuar duhej të varrosej në ditën që njëherë e një kohë i kushtohej atij.

Por ky nuk është fundi i kujtimeve të mia.

Dy vite më vonë:

Në varrezën Adolorata. Një ditë e bukur maji. Tre varrmihës çrrënjosin pllakën e zezë të mermerit. Njëri prej tyre thotë 'atje poshtë' dhe fillon të nxjerrë gjërat: skelete dhe arkivole të mbuluara me myk, kartonë të mbytur më lagështi. Ai atje poshtë i bërtet atyre lart: I pari që po vjen lart është burrë. Është një burrë, Karm." Dhe ai lart përgjigjet: "Dakord, dërgoje lart! A ka ngelur gjë tjetër atje poshtë?" Dhe burri poshtë përgjigjet: "Një grua. Po e sjell dhe atë lart, Karm." Pastaj ai që ngeli lart, bashkë me burrin e tretë, e shpërndan çdo gjë përtokë. Gruaja ishte varrosur veshur me një fustan blu. "Pa shiko, pa shiko," thotë burri i tretë që deri tani kishte qenë gojëmbyllur, "ai fustan është gati si i ri. Mund ta marrësh me

vete në qoftë se do. Dhe ai është burri, shiko, me xhaketë dhe kollare. Teksa rrëmonte nëpër rroba, një kartë identiteti rrëshqet nga xhepi i xhaketës. “Dëshiron të marrësh këtë, apo jo? Urdhëroni, kush do ta marrë? Tani, ato që mbeten, eshtrat, do t’i paketojmë në kuti. I ke marrë kutitë besoj? Mirë. Çfarë do të bëjmë me fustanin. Unë them ta hedhim tutje. Duhet t’i hedhim dhe rrobat e tij gjithashtu. Pastaj zhveshin gruan dhe mbetjet e saja mblidhen dhe paketrohen shpejt në kutinë e parë. Pastaj varrmihësi kryesor i bërtet të tjerëve, “Shikoni, kujdes. Ngrijeni nga xhaketa dhe tërhiqeni, hajdeni pra. Dhe sillini rrobat këtu që të mund t’i hedhim tutje.” Dhe pastaj burri tjetër e kap xhaketën nga supet dhe ato çfarë ishin brenda bien dhe përplasen në tokë. “Idiot i dreqit, të thash me kujdes!” Teksa bien përtokë disa nga kockat plasariten. Dhe pastaj koka e udhëheqësit fillon të rrokulliset nëpër kodër derisa godet cepin e një varri dhe ndalon me sytë e fiksuar tek unë.

Dhe ky ishte shikimi i fundit shprehës, pa fjalë që ti më dhe, baba. Pak sekonda, jo më shumë, sepse pastaj kryetari erdhi dhe e kapi kafkën tënde nga vrimat e syve dhe e hodhi në pirgun në kutinë e dytë, e shtypi pirgun poshtë dhe mbylli kapakun. Dhe teksa dy të tjerët i

ulën kutitë poshtë, mbyllën rrasën mirë dhe vendosën pllakën e mermerit, kryetari vazhdoi rrugën dhe unë i dhashë një njëzetëshe dhe e ftova të pinte diçka me mua, por ai shpejt më informoi që kur nxjerrin dy persona, paga është më e madhe. Kështu i dhashë edhe një njëzetëshe tjetër. “Zoti i bekoftë shpirtrat e atyre që sapo nxorëm, zotëri”

Ky është imazhi i fundit. Dorëzimi absolut i heroit.

Tani vazhdo shiko detin teksa unë shpij shpinën time të kërrusur. Vazhdo shiko larg dhe mbaje atë kovën e rërës sepse, vërej këtu, dallgët vazhdojnë të përplasen dhe ti mund ta mbledhësh të gjithë detin në atë kovë. Më pas ec përgjatë gjirit me detin blu në kovën tënde dhe kap guaska molusqesh dhe mblidh rërën. Futi të gjitha në kovë. Lëri kandilat e ngordhur pas: nuk të duhen mbeturinat. Kur ta kesh mbledhur të gjithë rërën, ec përmes rrugës dhe çrrënjos çdo pemë që gjen, dhe futi të gjitha në kovë, njëra pas tjetrës. Vazhdo ec. Kur të arrish cepin tjetër, ndalo, ulu dhe pusho.

Deri kur të kesh arritur atje, një diell i ri do të jetë ngritur. Ujku me shumë mundësi do ketë humbur përmes pemëve të ngarkuara nga dëbora. Dhe Plamptoni do të ketë ndërtuar një shtëpi me tulla që mund t’i bëjë ballë erës, do të

jetë shpërngulur, do të jetë rritur dhe do të ketë vdekur. Ulu dhe mbylli sytë dhe nëse fillon të qash thjesht lëre erën të t'i thajë lotët. Dhe nëse e dëgjon muzikën, këndo edhe ti.

Pasthënie

Rreth shtatë javë pasi Maria Handke kreu vetëvrasje në moshën pesëdhjetë e një vjeçare, djali i saj Piter filloi të shkruajë një memuar për nënën e tij, *Wunschloses Unglück [Aksident i padëshiruar]*. Aty nga fundi i librit. Piter Handke shkruan: “Nuk është e vërtetë që të shkruarit më ka ndihmuar. Në javët që jam marrë me historinë, historia nuk ka reshtur së më merakosuri.” Pastaj ai vazhdon: “Ndonjëherë, sigurisht, teksa punoja me historinë time, çiltërsia dhe sinqeriteti im më rëndonin dhe unë doja shumë të shkruaja diçka që më lejonte të gënjeja dhe të shtiresha pak...”

Tani që fjalia e fundit është shkruar dhe e kam kthyer faqen dhe kam gjetur edhe kopertinën, më në fund mund të marr frymë thellë dhe të fik dritën.

Shënime

Këto në vijim janë përshkrime të shkurtra të disa personave dhe traditave të përmendura në tekst.

Biskotin

Një biskotë e vogël, e ëmbël. Tradicionalisht kjo ishte një ndër gjërat që shërbeheshin në kremtime dasmash dhe pagëzimesh. Fraza *jiokol il-biskuttin* (“të hash një biskotin”) ndonjëherë përdoret si idiomë për të thënë që dikush po martohet ose që do bëhet me fëmijë.

l-Imnarja

Festa e Shën Pjetrit dhe Shën Palit më 29 qershor dhe një nga festivalet folk më të vjetër të festuar në Maltë. Fjala vjen nga italishtja *Luminara* dhe fjalë për fjalë përkthehet “festivali i dritave” sipas

zjarreve që ndizeshin për këtë rast. Kjo festë sot festohet më shumë në zonën e Busketit dhe një ndër pjatat tradicionale të shërbyera është lepuri.

Elul Mercer, Ġużè (1897 – 1961)

Politikan, gazetar dhe shkrimtar prodhimtar. Elul Mercer iu bashkua Partisë së Punës në vitin 1924 dhe ishte një ndër anëtarët e Asamblesë Kombëtare që hartoi Kushtetutën e Maltës më 1947. Ai u zgjodh tre herë në Shtëpinë e Përfaqësuesve. Si shkrimtar, ai shpesh konsiderohet si figurë kyçe në zhvillimin e realizmit në prozën malteze dhe është i njohur për novelën që botoi më 1935 *Leli Haż-Żgħir* dhe *Taħt in-Nar* (“Nën zjarr”), një ditar për vitin e parë të Luftës së Dytë Botërore të publikuar më 1949.

Grima, Jozef (lindur 1936)

Politikan dhe spiker [folës në RTV]. Pas një karriere të hershme si spiker radioje, fillimisht në Kompaninë e Ritransmetimeve dhe pastaj në Autoritetin e Transmetimit të Maltës, Grima ishte kandidat në zgjedhjet e përgjithshme të 1976 për Partinë e Punës dhe u bë anëtar parlamenti pash

një zgjedhjeje rastësore. Për pesë vitet e ardhshme, ai shërbeu si i dërguari special i Dominik Mintofit në një sërë shtetesh në Europë, në Amerikën e Veriut dhe në Lindjen e Mesme. Grima u rizgjodh në 1981 dhe shërbeu në fillim si ministër i industrisë dhe pastaj turizmit. Pas tërheqjes së tij nga politika në 1992, Grima u përfshi shumë në transmetimet e radios dhe televizionit, duke filluar edhe stacionin e tij të radios më 1991. Pas një sulmi zjarrvënieje të qëllimshme mbi stacion më 1998, ai iu bashkua NET TV, një stacioni nën pronësinë e Partisë Nacionaliste. Ai aktualisht prezanton një program në ONE TV, që është pjesë e rrjetit të medias të Partisë së Punës.

Mintof Dominik (1916-2012)

Udhëheqës i mëparshëm i Partisë së Punës i cili shërbeu si kryeministri i Maltës nga 1955 në 1958 (kur Malta ishte akoma koloni britanike) dhe pastaj për tre mandate pas pavarësisë, nga 1971 në 1984. Mintof njihet gjerësisht si personi që luajti rol kyç në krijimin e një mirëqenieje tërësore në Malta dhe për përmirësimin e standardit të jetesës për klasën punëtore. Gjatë

1980, udhëheqja e tij ishte e mbarsur me kundërshtime, veçanërisht sepse Partia e Punës u rikthye në pushtet në 1981 edhe pse nuk kishte shumicën e votave, por sepse kishte shumicën e vendeve në parlament. Në 1984, ai hoqi dorë si kryeministër dhe drejtues i Partisë së Punës dhe u ndoq nga Karmenu Mifsud Boniçi. Ai e mbajti vendin e tij në parlament dhe u rizgjodh tre herë rresht deri më 1998, gjatë drejtimin të Partisë së Punës nga Alfred Sant, ai votoi kundër një propozimi të parlamentit. Si rezultat parlamenti u shpërbë dhe u kryen zgjedhje të parakohshme.

Moran, Vincent (lindur 1932)

Politikan, me profesionin doktor, Moran iu bashkua Partisë së Punës më 1948 dhe u zgjodh në parlament shtatë herë midis 1962 dhe 1992, para se të hiqte dorë nga grupi parlamentar i Punës më 1995. Ai shërbeu si ministër i shëndetësisë dhe i mjedisit në legjislaturat e 1976 dhe 1981 dhe ishte përgjegjës për prezantimin e skemës kombëtare të shëndetit në Maltë.

Sant, Lory (1937-1995)

Politikan. Përfshirja e hershme e Santit ishte si një aktivist në Ligën e Punës së të Rinjve dhe më pas në Bashkimin e Përgjithshëm të Punëtorëve. Ai u zgjodh për herë të parë më 1962 dhe rikandidoi dhe ia doli edhe në pesë zgjedhjet në vijim. Gjatë viteve 1970 dhe 1980, dosja i tij përfshinte një sërë ministrish, nga të cilat dallohen ministria e punës dhe ministria e brendshme. Sant u pezullua nga të gjithë aktivitetet e Partisë së Punës më 1990. Ai vazhdon të jetë një figurë kontradiktore.

Përmbajtja

Parathënie.....	9
Hera e parë që ju shoh duke qarë	12
Në emër të atit.....	34
Shkurt.....	49
Stabat Mater	54
Pasthënie	71
Shënime.....	73

Lisat e përkthimeve nga Sadedin Limani

1. Përkthim nga gjermanishtja; Titulli i librit: “Rainer Maria Rilke, Poezi”; Poezi të zgjedhura ngë Sadedin Limani: Botuesi “Globus R” Tirana, Shqipëri; Viti: 2006; Gjuha: Shqip;
2. Përkthim nga gjermanishtja: Titulli i librit në origjinalin gjermanisht: Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge”; Autori: Rainer Maria Rilke”; Titulli i librit në shqip: “Fytyrat e njeriut”; Roman; Botuesi “Globus R” 2008, Tirana, Shqipëri.
3. Përkthim nga gjermanishtja Titulli “Elegjitë e Duinos” ISBN: 978 99956-30-86-7; Botuar nga shtëpia botuese Globus R, Tiranë, Shqipëri.
4. Përkthim nga anglishtja: Titulli i libri në anglisht: Hanibal Rising, titulli i librit në shqip: “Ngritja e Hanibalit” Autori: Thomas Harris.
5. Përkthim nga anglishtja: Titulli i libri në anglisht: “The Open Society and his enemies” Autori Karl Poper; Titulli i librit në shqip: “Shoqëria e hapur dhe armiqtë e saj” Vëllimi I-rë (Platoni).
6. Përkthim nga anglishtja: Titulli i libri në anglisht: “The open Society”, Shoqëria e hapur dhe

armiqtë e saj” Vëllimi II-të (Hegeli dhe Marksi), Autori Karl Popper; Viti 2012; Shtëpia botuese Fan Noli, Tirana, Shqipëri.

7. Përkthim nga anglishtja: Titulli i libri në anglisht: “Sleeping in the Forest”, autori: Sait Faik Abasiyanik, Botuar nga shtëpia botuese Fan Noli, Tiranë, Shqipëri, Viti 2014.
8. Përkthim nga anglishtja: Titulli i libri në anglisht: “The loss of you”, titulli në shqip: “Humbja juaj” Autori Jekta Kopan, Botuar nga Shtëpia Botuese Fan Noli, Tiranë, Shqipëri;
9. Përkthim nga anglishtja: Titulli i libri në anglisht: “Latife Hanim”, titulli në shqip “Zonja Ataturk, A biografi nga Ipek Çalişlar; Botuar nga shtëpia botuese Fan Noli, Tiranë, Shqipëri; Viti 2013
10. Përkthim nga gjermanishtja: Titulli i libri në gjermanisht: “Der Judas Baumtor”, Titulli në shqip: “Portëkalimi i Judës” Autori Oya Baydar; Botuar nga shtëpia botuese Fan Noli, Tiranë, Shqipëri; Viti 2013
11. Përkthim nga frëngjishtja: Titulli i libri në frëngjisht: “L’inspecteur des Inspecteurs”, titulli në shqip “Inspektori i Inspektorve” Autori Orhan Kemal; Botuar nga shtëpia botuese Fan Noli, Tiranë, Shqipëri; Viti 2013.
12. Përkthim nga anglishtja: Titulli i libri në anglisht: “The few”, titulli i librit në shqip: “Një pakicë” Author Hakan Günday; Botuar nga shtëpia botuese Fan Noli, Tiranë, Shqipëri; Viti 2013.

13. Përkthim nga gjermanishtja: Titulli i librit në gjermanisht: “Wo wart ihr, als die Finsternis hereinbrach?”, Titulli i librit në shqip: “Ku ishit ju kur ra errësira” Autori Mario Levi; Botuar nga shtëpia botuese Fan Noli, Tiranë, Shqipëri; Viti 2011.
14. Përkthim nga anglishtja: Titulli i libri në anglisht: “Many and Many A Year Ago”, Titulli i librit në shqip: “Shumë e shumë vite më pare”; Autori Selçuk Altun; Botuar nga shtëpia botuese Fan Noli, Tiranë, Shqipëri; Viti 2014.
15. Përkthim nga gjermanishtja: Titulli i libri në gjermanisht: “Die Romantiker”, titulli i librit në shqip “Romantikët” Autori Nazim Hikmet; Botuar nga shtëpia botuese Fan Noli, Tiranë, Shqipëri.
16. Përkthim nga gjermanishtja: Titulli i libri në gjermanisht: “Konfuzius Gespräche”, titulli i librit në shqip: “Bisedat e Konfucit” Autori Konfuci; Botuar nga shtëpia botuese Fan Noli, Tiranë, Shqipëri; Viti 2012.
17. Përkthim nga gjermanishtja: Titulli i libri në gjermanisht: “Der Mann und Frau, Der Tanz der Energien”, Titulli i librit në shqip: “Burri dhe gruaja: Energjia e jetës” Autori Osho; Botuar nga shtëpia botuese Fan Noli Tiranë, Shqipëri; Viti 2012.
18. Përkthim nga gjermanishtja: Titulli i libri në gjermanisht: “Schmerz als meditation”, Dhembja dhe Meditimi, Autori Osho; Botuar nga shtëpia

botuese, Tiranë, Shqipëri; Viti 2012; Përkthim nga gjermanishtja: Titulli i librit në anglisht: “Vom Leben und Sterben”, Titulli i librit në shqip: “Për jetën dhe vdekjen” Autori Osho; Botuar nga shtëpia botuese Fan Noli, Tiranë; Viti 2012.

19. Përkthim nga italishtja: Titulli i libri në italisht: “Liberi di essere, Il Libro della comprensione” Osho; Titulli i librit në shqip “Të lirë për të jetuar” Botuar nga shtëpia botuese Fan Noli, Tiranë, Shqipëri; Viti 2015. Pjesa e dytë në botim.
20. Përkthim nga anglishtja: Titulli i libri në anglisht: “Five cities”, titulli në shqip “Pesë qytetet”, Autori Ahmet Hamdi Tanpinar; Botuar nga shtëpia botuese Fan Noli; viti 2016.
21. Përkthim nga gjermanishtja: Titulli i libri në gjermanisht: “Amateur” Roman; Titulli në shqip “Amatori”; Autori Zhan Bek; Shtëpia botuese Fan Noli.
22. Përkthim nga anglishtja: Titulli i libri në anglisht: “Having said goodnight” Titulli në shqip: “Pasi kam thënë natën e mirë” Tregime; Autori Peter Majlak; Shtëpia botuese Fan Noli.
23. Përkthim nga anglishtja: Titulli i libri në anglisht: “A bird on the wing” titulli në shqip: “Një zog në fluturim” Autori Osho. Shtëpia botuese Fan Noli.
24. Përkthim nga anglishtja: Titulli i libri në anglisht: “The Chinese Path and Chinese dream”; titulli

i librit në shqip: Rruga kineze, ëndrra kineze”,
Autori Li Junru, Shtëpia botuese Fan Noli;

25. Përkthim nga anglishtja: Titulli i libri në anglisht:
“At work” titulli i librit në shqip: “Në punë”
Autori Xhon Burris; Shtëpia botuese Fan Noli;
26. Përkthim nga anglishtja: Titulli i libri në anglisht:
“In the name of the father and of the son” Titulli
i librit në shqip “Në emër të atit dhe të birit”;
Autori Immanuel Mifsud; Shtëpia botuese Fan
Noli.

CIP Katalogimi në botim BK Tiranë

Mifsud, Immanuel

Në emër të Atit (e të Birit) / Immanuel Mifsud ;
përkth. Sadedin Limani ; red. Rexhep Hida.– Tiranë :
Fan Noli, 2017

...f. ; ...cm.

Tit. origj. : Fl-Isem tal-Missier (u tal-Iben)

ISBN 978-9928-203-99-1

1.Letërsia malteze 2. Proza

821.411.216-3